

ΠΑΙΔΕΙΑ

ζή
ζωή

1 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1954

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ

Μιά κακή συνήθεια.....	Ἡ Διεύθυνση
Ἡ ἐκπαίδευση τῶν τυφλῶν.....	Εἰρήνη Παϊδούση
Βασικὲς ἀρχὲς τῆς ἀναλυτικῆς Ψυχολογίας (III)	Ἀνδρέας Καλούτσος
Κληρονομικότητα καὶ Ἀγωγή (II)	Ἄννα Κατσίγρα
Οἱ ἀρετὲς τοῦ καλοῦ δασκάλου	Gilbert Highet
Διεθνὲς Συνέδριο Ψυχολογίας τοῦ Παιδιοῦ στὸ Παρίσι	Μ. Παπαδάκη-Χουρδάκη
Εἶναι τὰ παιδιὰ ἄγγελοι, ἢ μικροὶ βάρβαροι;	Λ. Κ.
Ὁ Ἰατροπαιδαγωγικὸς Συμβουλευτικὸς Σταθμὸς τοῦ «Ἀθηναίου» Ἀπολογισμὸς 1ου ἔτους.....	Ἡ Διεύθυνση
Χαρίτων Χαριτωνίδης (Νεκρολογία).....	Εἰρήνη Παϊδούση
Βιβλιοκρισία	Θεόδωρος Εὐδης

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΩΛΗΣΙΣ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ Ι. Ν. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΑΘΗΝΑΙ, Στὸ Ἀρσακείον

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΕΛΕΤΗΣ - ΕΡΕΥΝΑΣ - ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ

Έκδίδεται την 1η κάθε μηνός.

Διευθυντής: Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ, Άρτοτίνης 6. Τηλ. 71-135

Άλληλογραφία και έμβασματα :

Ε. Π. Παπανούτσου, Άρτοτίνης 6 — Αθήνας

Έτησία συνδρομή :

Διά το έτος 1954 δραχ. 60.

Τόμοι προηγούμενων ετών :

1947	αδελτος	δραχ.	75	πανόδελτος	δραχ.	95
1948	»	»	75	»	»	95
1949	»	»	75	»	»	95
1950	»	»	75	»	»	95
1951	»	»	75	»	»	95
1952	»	»	75	»	»	95
1953	»	»	75	»	»	95

Τιμή τού παρόντος τεύχους

Όκτωβρίου 1954 δραχ. 6

Διευθύνσεις σύμφωνα με τὸ ἄρθρον 6 § 1 τοῦ Α.Ν. 1092/1938:

Διευθυντής καὶ ἐκδότης τῆς «Παιδείας»: Ε. Π. Παπανούτσος, Κατοικία: Άρτοτίνης 6.

Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Π. Σαββίδης, Κατοικία: Β. Τζαφέρη 2.

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

Μηνιαῖο Περιοδικὸ Μελέτης—Έρευνας—Διαφωτισμοῦ

ΕΤΟΣ Γ' — ΑΘΗΝΑΙ, 1 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1954 — ΤΕΥΧΟΣ 31

Μιά κακή συνήθεια

Εἶναι καιρὸς νὰ ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ μιὰ «συνήθεια» ποὺ ἐκληρονομήσαμε ἀπὸ τὶς ἐορταστικὲς κινητοποιήσεις τοῦ μαθητοκόσμου στὶς συγκεντρώσεις τοῦ τεταρτοαυγουστιανοῦ καθεστῶτος, καὶ ποὺ διόλου δὲν τιμᾷ τὸν πολιτισμὸ τῆς χώρας μας. Πρόκειται γιὰ τὴν εὐκολία μὲ τὴν ὁποία οἱ «ἀρμόδιοι», κάθε φορὰ ποὺ ἔρχεται ἓνας ὑψηλὸς ξένος νὰ ἐπισκεφθεῖ τὴ χώρα μας (ἀκόμη καὶ ὅταν δικοὶ μας ἐπίσημοι ἐκτελοῦν καμιά πανηγυρικὴν ἐξοδὸ ἢ ἐπιστροφή), παρατάσσουν κατὰ πυκνὲς φάλαγγες στοὺς κεντρικοὺς δρόμους τὰ παιδιὰ τῶν σχολείων, γιὰ νὰ τὸν ἐπευφημήσουν καὶ νὰ δώσουν πάνδημο χαρακτήρα στὴν ὑποδοχὴ του. Τελευταῖα, μὲ τὴν ὑποδοχὴ τοῦ Αὐτοκράτορα τῆς Αἰθιοπίας, ἐδεινοπάθησαν τόσο πολὺ ἀπάνω στὴν ἀσφαλτο τῶν ἀθηναϊκῶν λεωφόρων τὰ παιδιὰ τῶν σχολείων, ὥστε εἶδαν τὸ φῶς στὶς στήλες τοῦ Τύπου σχόλια δυσμενῆ, ἀκόμη καὶ διαμαρτυρίες, ἐναντίαν αὐτοῦ τοῦ ἐπικίνδυνου γιὰ τὴν υἱεία τῶν παιδιῶν μας βασανισμοῦ.

Ὅ,τι ὅμως κάνει ἀπαράδεκτο τὸ μέτρο δὲν εἶναι μόνο ἡ σωματικὴ ταλαιπωρία ποὺ μπορεῖ νὰ ἐξοντώσει τρυφεροὺς ὁργανισμούς, ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο. Τοῦτο τὸ ἄλλο εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο ἓνα ζωντανὸ πλάσμα ποὺ, ἐπειδὴ εἶναι μικρὸ καὶ εὐθραυστο, χρειάζεται ὅλη τὴν προσοχὴ καὶ τὴ στοργὴ μας, μεταβάλλεται σὲ ὄργανο, σὲ μέσον, ποὺ χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ σκοποὺς ποὺ δὲν τοὺς καταλαβαίνει καὶ ποὺ ἐνδιαφέρουν μόνον ἐμᾶς τοὺς μεγάλους.

Τὸ εὐρωπαϊκὸ πνεῦμα, σὲ μιὰ κορυφαία στιγμή τῆς ἱστορίας του, περιεχόμενο τῆς γνήσιας ἀρετῆς ἔθεσε τὸ ἐπιτακτικὸ καθῆκον νὰ βλέπομε τὸν ἄνθρωπο πάντα ὡς σκοπὸ καὶ ποτὲ ὡς μέσον γιὰ τὴν πραγματοποίηση ἄλλου σκοποῦ. Ἄν τόσο ὑψηλὰ πρέπει νὰ στέκεται στὴν ἐκτίμησή μας ὁ ὥριμος ἄνθρωπος (ποὺ ἔχει ἐπιτέλους τὴ δύναμη νὰ προσπύζει τὰ δικαιώματά του, ἀμὰ κινδυνεύουν), ἀκόμη μεγαλύτερο εἶναι τὸ χρέος μας νὰ σεβόμαστε τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ παιδιοῦ ποὺ εἶναι ἀδύνατο καὶ δὲν μπορεῖ νὰ προστατέψῃ ἀπέναντί μας τὴν ἠθικὴ του αὐθυπαρξία.

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΖΩΗ, Ὀκτώβριος 1954—13

ΚΟΣΜΗΤΕΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΑΡΧΕΙΟΥ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

ΔΩΡΕΑ

ΗΜΕΡΟΜ.

ΑΡΙΘ.

Καὶ Χρῆσι

20.8.85

38306

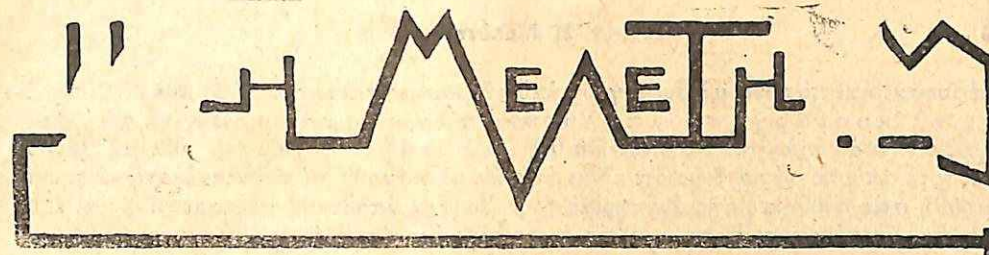
Φυσικά μᾶς ὑπακούει καί, ἂν δυστροπεῖ, ἔχομε τὰ μέσα νὰ τὸ ἐξα-
ναγκάσουμε νὰ ὑποταχθεῖ. Ἀλλ' αὐτὴ ἴσα-ἴσα ἡ ὑπεροχὴ μᾶς ὑποχρεώνει
νὰ μὴ τὸ κατεβάζομε στὸ ἐπίπεδο τοῦ ἀπλοῦ ὀργάνου, ὅταν θέλομε μὲ
τὸ πλῆθος καὶ τὶς φωνές νὰ «κατασκευάζομε» ἐντυπώσεις στὶς δημόσιες
συγκεντρώσεις μας.

Κάθε φωτισμένον ἄνθρωπο εἶναι φυσικὸ νὰ τὸν ἐνοχλεῖ ἡ σκέψη
ὅτι μποροῦμε νὰ χρησιμοποιοῦμε τὰ παιδιὰ τῶν σχολείων γιὰ νὰ ὀργα-
νώνομε ὑποδοχὲς κάθε λογῆς, μὲ τὴν ἴδια εὐκολία ποὺ ὑψώνομε ἀψίδες
ἢ στήνομε μουσικὲς, γιὰ νὰ παιανίζουν ἀδιάκοπα. Αὐτὸ ποὺ ὀνομάζομε
«παιδεία» καὶ ποὺ ὀφείλει νὰ καλλιεργεῖται μέσα στὰ σχολεῖα, δὲν ἔχει
καμιὰ σχέση μὲ τέτοιες ἐκδηλώσεις ποὺ κατεβάζουν τὸ γέννημα τοῦ
ἀνθρώπου στὴν κατάστασι τοῦ ζώου, ὅταν τὸ γυμνάζομε γιὰ νὰ μᾶς
διασκεδάζει ἢ νὰ μᾶς ὑπηρετεῖ.

Ἄς λείψουν λοιπὸν οἱ κάθε! τόσο διατασσόμενες ἀπὸ τὶς ἐκπαιδευ-
τικὲς Ἀρχὲς κινητοποιήσεις τῆς σχολικῆς νεολαίας γιὰ σκοποὺς ποὺ
δὲν βρίσκονται μέσα στὸ πρόγραμμα τῆς καθαυτοῦ ἀγωγῆς, καὶ ἂς
καθοριστεῖ μὲ νόμο καὶ μιὰ γιὰ πάντα ὅτι μόνον μιὰ φορὰ τὸ χρόνο : τὴν
ἡμέρα τῆς Ἐθνικῆς μας ἑορτῆς (ἢ δύο φορές ἔστω, ἀφοῦ δύο ἔγιναν
οἱ ἐθνικὲς μας ἑορτές : 28 Ὀκτωβρίου καὶ 25 Μαρτίου) τὰ παιδιὰ
τῶν σχολείων θὰ παρελαύνουν στοὺς δρόμους τῶν πόλεων, γιὰ νὰ
συμμετέχουν στὸν πάνδημο ἑορτασμό. Σὲ καμιὰν ἄλλη περίπτωσι δὲν
θὰ χρησιμοποιοῦνται γιὰ διακοσμητικὸς ἢ ἄλλους σκοποὺς.

Τὸ πῶς λογαριάζει καὶ τὸ πῶς φέρεται ἓνας λαὸς ἀπέναντι στὰ
παιδιὰ, εἶναι κριτήριον γιὰ τὴ διαβάθμισι τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ
του.

Η ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ

Ἡ ἐκπαίδευσι τῶν τυφλῶν

Ἡ ἐκπαίδευσι τῶν τυφλῶν παιδιῶν ἀπὸ τὴ φύσι τῆς τὴν ἴδια ἀποτελεῖ
μεγάλον καὶ πολὺπλοκον πρόβλημα. Γι' αὐτὸ μόνον ἂν ἀντικρισθῇ βαθιὰ καὶ πολὺ-
πλευρα, μόνον τότε θὰ δοθῇ ἡ ὀρθὴ καὶ πρέπουσα λύσις. Ἀλλιῶς, κάθε προσπάθεια
μονόπλευρη θὰ εἶναι ἡμίμετρο καὶ ἐπομένως δὲ θὰ μπορέσῃ μὲ πληρότητα νὰ ἀντα-
ποκριθῇ σ' ὅσα ἐπιβάλλει ὁ ἀνθρωπιστικὸς καὶ κοινωνικὸς χαρακτήρας τοῦ προβλή-
ματος. Ἄν δὲν ἀντικρισθῇ τὸ πρόβλημα στὸ σύνολόν του καὶ δὲν βαρύνῃ ἐξίσου ἡ
διπλὴ ἐπιταγή, ποὺ ἀξεδιάλυτα ὑψώνεται μπροστὰ μας, τὰ ἀποτελέσματα θὰ εἶναι
πενιγρὰ, ἂν ὅχι καὶ συζητήσιμα.

Καὶ ἡ ἐπιταγὴ αὕτη εἶναι: Ἡ μόρφωσι ὅχι μόνον νὰ πλουτίσῃ μὲ γνώσεις τὴ
διάνοια τοῦ τυφλοῦ παιδιοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ τοῦ δοθῇ μὲ τέτιον τρόπο, ὥστε νὰ πλημυ-
ρίσῃ ἡ ψυχὴ του ἀπὸ αὐτοπεποίθησι καὶ αἰσιοδοξία. Ν' ἀποκτήσῃ δηλ. τὸ παιδί
ἀκλόνητη τὴ συναίσθησι ὅτι δὲν εἶναι βάρος στὸ περιβάλλον του, ἀλλὰ, ἀντίθετα,
εἶναι κι' ἐκεῖνο ἓνα μέλος τῆς κοινωνίας ὅπως τὰ ἄλλα, παραγωγικὸ καὶ ἀνεξάρ-
τητον.

Ὡστε πρώτιστον καὶ ἐπιτακτικὸν προβάλλει τὸ χρέος: Νὰ ἰσοσταθμισθῇ ἡ ζημία
ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀναπηρία. Κι' αὐτὸ θὰ γίνῃ μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἄλλων
αἰσθήσεων σὲ βαθμὸν ποὺ ν' ἀποκτήσῃ τὸ παιδί πλήρεις τὶς ικανότητες, οἱ ὁποῖες
θὰ τὸ βοηθήσουν νὰ ἐξυπηρετῇ τὸν ἑαυτό του καὶ τοὺς ἄλλους. Ποὺ θὰ τὸ κάνουν
ικανὸ νὰ συνεργάζεται μὲ τοὺς συνανθρώπους του, νὰ συμβάλλῃ πρὸς ὅσπερ αὐτὰ
παραγωγὴ τῶν κοινωνικῶν ἀγαθῶν, γενικὰ στὴν πρόοδο.

Γι' αὐτὸ, ἂν θελήσωμε νὰ δώσωμε ἄρτια καὶ πλήρη τὴν ἐκπαίδευσι, ἀνάγκη
ν' ἀντιμετωπίσωμε τὸ πρόβλημα εὐθὺς ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ ποὺ θὰ χρειασθῇ νὰ
ἐπέμβῃ ὁ ὕγιης, καὶ μὲ ἀμείωτον τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἀγρυπνίαν τὴ φροντίδα νὰ τὸ παρα-
κολουθήσωμε ὡς τὸ τέλος. Ὡς τὴν ὥρα δηλ. ποὺ ὁ τυφλὸς θὰ κρίνῃ ὅτι εἶναι ἀπόλυτα
ἐξοπλισμένος γιὰ μιὰ ἀξιοπρεπῆ καὶ γόνιμην κοινωνικὴν σταδιοδρομίαν.

Πρέπει βαθιὰ νὰ καταλάβωμε ὅτι μόνον ἂν ἐνεργήσωμε συστηματικὰ καὶ ἀπὸ
τὶς πρώτες στιγμὲς τῆς ἀναπηρίας, κυρίως γιὰ τὰ ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων τυφλὰ ὄντα
παιδιά, μόνον τότε θὰ μπορέσωμε νὰ τὰ ἐξοπλίσωμε μὲ τὶς ικανότητες ποὺ θὰ
ἰσοσταθμίσουν τὴ ζημίαν τῆς ἀναπηρίας. Γιατὶ ἂν ἐπαναπαυθῶμε, ὅπως κάμνομεν
ὡς τώρα, μόνον στὴν προσφορὰ γνώσεων, τὴν τυπικὴν δηλαδὴ φροντίδα ποὺ μόνον
τὸ σχολεῖον δίνει, τότε προτιμότερον νὰ τ' ἀφήσωμε χωρὶς τὰ ξηρὰ γράμματα,
ἔρμαιο τῆς κακῆς μοίρας, παρὰ νὰ ζητοῦμε ἔτσι ἀνεδαφικὰ καὶ ἐπιπόλαια νὰ γλυκά-
νωμε τὸν πόνον τους. Οἱ γυμνὲς γνώσεις δὲν ἔχουν τὴ δύναμιν γιὰ νὰ δώσουν ἀκλόνητον
ἡθικὸν ἔρεισμα, νὰ στηλώσωμε τὴν πνευμένη καρδίαν, καὶ τὸ μόνον ποὺ κάμνουν εἶναι
νὰ τονίσουν, νὰ κάμνουν πρὸς χτυπητὸν τὸ δυστύχημα. Οἱ ικανότητες ὅμως, τὸ ἡθικὸν
κουράγιον ἀνοίγουν πόρτες πρὸς τὸν γύρω κόσμον, βοηθοῦν στὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τοὺς
συνανθρώπους, γεμίζουν τὴν ψυχὴ μὲ λαχτάρεις καὶ ικανοποίησιν.

Γι' αὐτὸ ὅλες μας οἱ προσπάθειες, στὴν ἀνάπτυξιν τῶν ικανότητων πρέπει κυρίως
νὰ κατατείνωνται. Νὰ βοηθήσουν στὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν παγίωσίν τους. Οἱ φροντίδες
τῆς οἰκογένειας, ἡ προσφορὰ τοῦ σχολείου γύρω στὸν ἄξονα αὐτὸν πρέπει νὰ περι-

στρέφονται και ποτέ να μη ξεφεύγουν από τη βασική επιταγή: Τὸ παιδί πρέπει να κυριαρχήσει απόλυτα πάνω στα μέσα που διαθέτει για να συναγωνισθῇ με τοὺς ὑγιεῖς. Να μη χάνουν δηλ. ποτέ από τὰ μάτια τους ὅτι εἶναι ἀνάγκη να κάμουν τὸ παιδάκι ικανὸ νὰ προσαρμοσθῇ στὶς συνθήκες τῆς ἀναπηρίας του. Νὰ τὴν ἀποδεχθῇ με καρτερία, καὶ ἐξοπλισμένο με αὐτοπεποίθηση, καὶ τὶς ἀναγκαῖες ικανότητες, ἀφοβα νὰ ἀναλάβῃ τὸν ἀγώνα γιὰ τὴ βιοπάλη.

Ἀπὸ ὅλα τὰ παραπάνω βγαίνει τοῦτο τὸ συμπέρασμα: Τὴν εὐθύνη γιὰ τὶς πρῶτες βάσεις τῆς καλῆς διαπαιδαγώγησης τὴν ἔχει ἀκέραιη, ὅπως καὶ γιὰ τὸ γερὸ παιδάκι, καὶ πάλι ἡ οἰκογένεια. Γι' αὐτὸ χρειάζεται σὰν πρῶτο καὶ κύριο βῆμα ἡ κατάλληλη διαφώτιση τῶν γονέων, γιὰ νὰ μπορέσουν ἀπὸ τὸν πρῶτο καιρὸ νὰ ἐνεργήσουν ὅπως πρέπει καὶ τὸ σχολεῖο κατόπιν νὰ προχωρήσῃ, πάντα συνεργαζόμενο μαζί τους, γιὰ νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἔργο ποὺ ἐκεῖνοι ἄρχισαν.

Τι πρέπει νὰ κάμουν οἱ γονεῖς. Ὑπάρχουν δύο εἰδῶν τυφλὰ παιδιά:

A) Τὰ ἐκ γενετῆς τυφλά.

B) Μὲ ἐπίκτητη τὴν τύφλωση.

Τὰ πρῶτα δὲν ἔχουν καμμιὰ ὀπτική παράσταση.

Τὰ δεύτερα, ἂν ἔχουν τυφλωθῇ μετὰ τὰ 2 1/2—3 ἔτη, ἔχουν ἀποταμιεύσει μέσα στὴ μνήμη τους ὀπτικές παραστάσεις. Ἔχουν ἔννοια χρωμάτων καὶ σχημάτων καὶ ἀπάνω σ' αὐτὴ τὴ βάση ἐργάζεται ἡ διάνοιά τους στὴν κατοπινὴ ζωὴ.

Εἴτε ὅμως γιὰ τὴ μιὰ περίπτωση πρόκειται εἴτε γιὰ τὴν ἄλλη, οἱ γονεῖς ἔχουν τὴν ἴδια ὑποχρέωση. Πρέπει δηλ. τὰ ἴδια πρακτικὰ μέσα νὰ μεταχειρισθῶν, τὴν ἴδια στάση νὰ κρατήσουν καὶ μετὰ τὸν ἴδιο τρόπο νὰ συμπεριφερθῶν.

Ἐπιβάλλεται λοιπὸν: A) Νὰ περιστέλνουν τὸν πόνο τους καὶ ἀποδεχόμενοι με ψυχικὴ καρτερία τὸ γεγονός νὰ συνεργήσουν με κάθε τρόπο ὥστε τὸ παιδί νὰ νιώθῃ παντοῦ καὶ πάντα ἀσφάλεια σὲ κάθε του βῆμα. Ὅτι βρίσκεται μέσα σὲ τέτιο περιβάλλον, ποὺ ἀπὸ κάθε σημεῖο γύρω του ξεπηδᾷ ἡ ἀγάπη, ἡ προσοχή, ἡ φροντίδα.

B) Νὰ προσέξουν πολὺ ὥστε ἡ φροντίδα, ἡ περιποίηση νὰ γίνεται με μέτρο, γιὰ νὰ ἐξασφαλίζεται καὶ νὰ προάγεται τὸ συναίσθημα τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ἡ πρωτοβουλία τοῦ παιδιοῦ.

Γ) Νὰ μὴν τρομάζουν, οὔτε νὰ ἀδρανοῦν σταυρώνοντας τὰ χέρια με τὴ σκέψη ὅτι χρειάζεται εἰδικὴ κατάρτιση γιὰ νὰ ἀντιμετωπισθῇ μιὰ τέτια περίπτωση. Ἀπεναντίας πρέπει νὰ παραδεχθῶν ὅτι ἡ ὑπομονὴ καὶ ἡ ἐπιμονή, ὅταν κατευθύνεται ἀπὸ θερμὴ στοργὴ καὶ ἀγάπη, καὶ τέτια εἶναι ἀπάνω ἀπὸ ὅλες ἡ ἀγάπη τῆς οἰκογένειας, μπορεῖ νὰ κάμῃ θαύματα, ἂν καθοδηγηθῇ φωτισμένα καὶ συστηματικὰ.

Ἐκεῖνοι πρῶτοι πρέπει νὰ ἀσκήσουν τὴν κινητικότητα καὶ τὴν ἀφῆ τοῦ παιδιοῦ με τέτιο τρόπο, ὥστε τὶς ὀπτικές παραστάσεις νὰ ὑποκαταστήσουν μέσα στὴ διάνοιά του οἱ ὀπτικὲς καὶ οἱ κινητικὲς. Ἐκεῖνοι θὰ τὸ κατευθύνουν στὰ πρῶτα βήματά του, ὥστε νὰ καυχήσῃ ἀνῶδυνα τὸ γύρω του χῶρο. Ἐκεῖνοι πρῶτοι θὰ προσέξουν πῶς νὰ καλλιεργηθῇ με ἀκρίβεια καὶ πληρότητα ὁ λόγος, γιὰ αὐτὸς θὰ εἶναι τὸ κύριο μέσον συναλλαγῆς με τοὺς συνανθρώπους του. Οἱ γονεῖς πρῶτοι θὰ φροντίσουν πῶς νὰ ἀπασχολοῦνται τὰ χέρια τοῦ παιδιοῦ ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερο, γιὰ ἐκτὸς ἀπὸ τὶς δεξιότητες ποὺ ἀποκτῶνται με τὴν ἀπασχόληση, ἀποφεύγεται καὶ ἡ ἀνάπτυξη τῶν τυφλισμῶν, οἱ ὁποῖοι καταντῶν πραγματικὴ μάστιγα, γιὰ τὴν κατοπινὴ ζωὴ, γιὰ τὴν πολὺ δύσκολα ξεριζώνονται. Οἱ γονεῖς θὰ ἐνθαρρύνουν τὸ παιδάκι στὸ παιγνίδι καὶ θὰ τὸ κατευθύνουν με τρόπο, ὥστε μόνο του νὰ ἐξυπηρετῇ τὸν ἑαυτό του. Ἐκεῖνοι μόνοι μποροῦν νὰ διαρυθμίσουν καὶ νὰ συντηρήσουν γύρω στὸ παιδί τέτιο περιβάλλον, ὥστε ὅχι μόνο ἡ στάση ἡ δική τους, ἀλλὰ καὶ ἡ συμπεριφορὰ ὅλων τῶν ἄλλων, ἀδελφῶν, συγγενῶν, φίλων, νὰ εἶναι τέτια, ὥστε νὰ προάγεται καὶ νὰ στερεώνεται ἡ ἐμπιστοσύνη καὶ ἡ αἰσιοδοξία τοῦ ἀνάπηρου παιδιοῦ. Νὰ ἀναπηρᾷ μ' ἓνα

λόγο ἀπὸ κάθε σημεῖο τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς ἡ λογικὴ φροντίδα, νὰ γεννιέται προώθηση καὶ ὄχι ἀνάσχεση τῆς ἀτομικότητάς του.

Τοῦτο θὰ γίνῃ ἂν τὸ παιδί συμμετέχῃ, ὅσο εἶναι δυνατόν, σὲ κάθε ἐκδήλωση καὶ γενικὰ σὲ ὅλη τὴν κίνηση τῆς οἰκογένειας.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω λοιπὸν φαίνεται πόσο κατακυρωτικὴ σημασία ἔχει γιὰ τὴν ἐκπαίδευση τῶν τυφλῶν παιδιῶν ἡ στάση τῶν γονέων καὶ ἡ καταλληλότητα τοῦ οἰκογενειακοῦ περιβάλλοντος. Μόνον ἔτσι τὸ παιδάκι θὰ ἀποκτήσῃ πλήρη τὴν ψυχικὴ υἱεία καὶ δὲν θὰ γεννηθῶν μέσα του ψυχικὲς διαστροφές καὶ ἰδιορυθμίες, ὅπως π.χ. δημιουργία μιᾶς φανταστικῆς ζωῆς, φυγὴ πρὸς αὐτὴν κ.λ. ποὺ γεννοῦν ἀνυπερβλητὲς δυσκολίες πρὸς ὕστερα γιὰ τὴν κοινωνικὴ προσαρμογὴ.

Γι' αὐτὸ ἡ κατάλληλη διαφώτιση καὶ καθοδήγηση τῶν γονέων χωρὶς ὑπερβολὴ μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ τὸ Α, ὁ θεμέλιος λίθος ὅλης τῆς προσπάθειας γιὰ τὴ σωστὴ ἐκπαίδευση καὶ ἀποκατάσταση τῶν τυφλῶν. Ὡς πρῶτη λοιπὸν καὶ ἀνυπερπήδητη βαθμίδα ὅλης τῆς κίνησης θὰ τεθῇ ἡ ἐκπαίδευση τῶν γονέων. Νὰ ἐπιδιώξωμε δηλ. τὴν κατάλληλη διαφώτισή τους, τὴν ἠθικὴ τους ὑποστήριξη, καὶ νὰ τοὺς ὑποδείξωμε τὰ μέσα ποὺ θὰ χρησιμοποιήσουν γιὰ τὸ δύσκολο καὶ ἰδιότυπο ἔργο τους.

Μέσα γιὰ τὴν ἐκπαίδευση καὶ καθοδήγηση τῶν γονέων. Πρῶτον καὶ κύριον: Πρέπει νὰ ἰδρυθῇ Κέντρον διαφωτισμοῦ καὶ καθοδήγησης τῶν γονέων. Καὶ τὸ κέντρον αὐτὸ νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰ παρακάτω μέσα:

A) Τὶς συγκεντρώσεις γονέων. Μέσα σὲ χῶρο κατάλληλο, σὲ ἀτμόσφαιρα ἐγκάρδιας οἰκειότητος, ἀπὸ πρόσωπα πεπειραμένα καὶ με κατανόηση θὰ δίνονται ἀπλὰ μαθήματα στοὺς προσερχόμενους γονεῖς. Σὲ γλώσσα κατάλληλη καὶ κατανοητὴ θὰ γίνονται ὁμιλίες, ὑποδείξεις γιὰ κάθε ἀτομικὴ περίπτωσι. Θὰ προκαλοῦνται συζητήσεις, συχνὰ ἐπισκέψεις στὸ σπίτι τοῦ παιδιοῦ. Ἄν λειτουργοῦν κοντὰ στὸ κέντρον νηπιαγωγεία, σχολεῖα, χειροτεχνικὰ ἐργαστήρια, νὰ διευκολύνονται οἱ γονεῖς στὸ νὰ τὰ παρακολουθοῦν, ὥστε κάθε δίδαγμα ποὺ τοὺς δίνεται νὰ στηρίζεται ἀπάνω στὴν ἐμπειρία καὶ τὴν πράξη.

B) Τὰ παραπάνω κέντρα γονέων κατ' ἀνάγκη θὰ ἰδρυθῶν στὶς μεγαλύτερες πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Γι' αὐτὸ, πολὺ φυσικὰ, δὲ θὰ μποροῦν οἱ γονεῖς ποὺ μένουν στὶς μικρὲς πόλεις ἢ στὰ χωριά, νὰ ἔρχονται σὲ ἄμεση ἐπικοινωνία μαζί τους. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ διευκολυνθῶν καὶ ὅσοι βρίσκονται μακριὰ. Κι' αὐτὸ θὰ γίνῃ με πολλοὺς τρόπους. 1) Μὲ ἀλληλογραφία. 2) Μὲ ἐπισκέψεις φωτισμένων ἀνθρώπων τοῦ κέντρου, καταλλήλων νὰ διαφωτίσουν καὶ καθοδηγήσουν τοὺς γονεῖς. 3) Μὲ τὴν συνεργασία τῶν κοινωνικῶν λειτουργῶν (Social Workers). Ἐκεῖνες ἔρχονται σὲ στενὴ ἐπαφὴ με τὶς οἰκογένειες καὶ με τὸ ζῆλο καὶ τὴν κατανόησιν ποὺ τὶς διακρίνει, μποροῦν νὰ δώσουν πολὺτιμες καὶ καταλλήλογατες γιὰ τὴν περίπτωσιν αὐτὴ ὁδηγίες. 4) Μὲ τὴν κυκλοφορίαν καταλλήλων φυλλαδίων, ποὺ θὰ περιέχουν ὑποδείξεις σὲ γλώσσα παραστατικὴ, ἀπλὴ καὶ κατανοητὴ. Νὰ δοθῇ προσοχή, ὥστε τὸ κείμενον νὰ ἔχῃ ἑλκυστικὴ καὶ λογοτεχνικὴ μορφή, γιὰ νὰ διαβάσεται με εὐχαρίστησιν καὶ νὰ ἐπηρεάσῃ, νὰ πείθῃ ἐκεῖνους ποὺ τὸ διαβάζουν. Νὰ μὴ παραγνωρίζεται καὶ ἡ ὅλη ἐμφάνισιν τῶν φυλλαδίων. Ὅταν εἶναι ὁμορφα διακοσμημένα, φροντισμένη ἐκδόσιν, θὰ προσελκύουν ἀκόμη περισσότερο τὴν προσοχὴ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον, θὰ στερεώνουν τὴν ἐμπιστοσύνη, θὰ παρηγοροῦν.

Γ) Ἐκδόσιν περιοδικοῦ ποὺ θ' ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ φίλους τῶν τυφλῶν. Ἐκεῖ θὰ δημοσιεύονται σὲ ἀπλὴ καὶ κατανοητὴ γλώσσᾳ ἄρθρα ἀπὸ γιατροῦς, ἐκπαιδευτικούς, ἱερωμένους καὶ ὅλους ἐκεῖνους ποὺ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὸ μεγάλο καὶ ἀνθρωπιστικὸ τοῦτο πρόβλημα. Θὰ δίνονται ὁδηγίες, θὰ γίνονται ὑποδείξεις ἀπὸ ὅλους ὅσοι ἔχουν κάτι τὸ κατάλληλο νὰ ποῦν καὶ νὰ ὑποδείξουν. Θὰ δημοσιεύονται με ἓνα λόγο ὅλα ὅσα θὰ συντελέσουν, ὥστε νὰ διαφωτίζεται ὁλόκληρη ἡ κοινωνία

ξέρουμε τίς ἀμοιβάδες. Εἶναι μιὰ πρωτοπλασματική περίπου σφαιρική μάζα. "Εχει τήν ικανότητα νά προβάλει πρὸς τὴ μιὰ ἢ τὴν ἄλλη κατεύθυνση προεκτάσεις τῆς ἴδιας τῆς μάζας, πού τίς ὀνομάζουμε ψευδοπόδια· νά μπορεῖ τὸ ἴδιο καλὰ νά ξανατραβῆξει πρὸς τὸν κύριο ὄγκο τῆς μάζας τῆς τίς προεκτάσεις αὐτὲς καὶ νά ξαναγίνει μιὰ σφαιρική μάζα. Ὁ Fr. παρομοιάζει μὲ τὰ ψευδοπόδια αὐτὰ τὴ ροή τῆς λίμπιντο πρὸς ἀντικείμενα, ἐνῶ ἡ κύρια ποσότητά της παραμένει στὸ ἐγώ. "Ετσι ἡ λίμπιντο τοῦ ἐγώ, ἓνα μέρος τῆς δηλ., μπορεῖ εὐκολὰ νά μεταμορφωθεῖ σὲ λίμπιντο τῶν ἀντικειμένων κι' αὐτὴ ἐξ ἴσου εὐκολὰ νά ξαναχυρίσει πρὸς τὸ ἐγώ. Ἡ ἀναλυτικὴ Ψυχολογία θέλησε νά περιγράψει ὅλη τὴν ἄλληλουχία τῶν φυσιολογικῶν καὶ τῶν παθολογικῶν ψυχικῶν φαινομένων μὲ τὴ βοήθεια τῆς θεωρίας τῆς λίμπιντο. "Ὅλη ἡ οἰκοδόμησις τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ ατόμου διατυπώθηκε σὲ ἐξισώσεις, τρόπον τινά, κατανομῆς τῆς λίμπιντο. Ὅποιαδήποτε γνωριμία, ἐπαφή, συναισθηματικὴ σχέση μὲ τὸ περιβάλλον προϋποθέτει, σύμφωνα μὲ τὸ ἐξηγητικὸ αὐτὸ σχῆμα, τοποθετήσεις ἐνεργειακές, καταθέσεις λιμπιντινικές, πού ξοδεύει τὸ ἄτομο ἀπὸ τὴν παρακαταθήκη τῆς λίμπιντο τοῦ ἐγώ. Μιὰ ἀπόλυτη ναρκισσικὴ κατάσταση, μιὰ συγκέντρωση ἀποκλειστικὴ τῆς λίμπιντο στὸ ἐγώ, πραγματοποιεῖται στὸν ὕπνο, πού ἀναπαράγει τὴν ἴδια κατανομὴ τῆς λίμπιντο, ὅπως καὶ κατὰ τὴν πανευτυχῆ ἀπορόνωση τοῦ ὄντος στὴ διάκριση τῆς ἐνδομήτριας ζωῆς. Ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ αὐτὸ ναρκισσικὸ μονοπώλιο τῆς λίμπιντο ξεπηδᾷ σιγά-σιγὰ ὁ ἔρωτας τῶν πραγμάτων, ἡ λίμπιντο τῶν ἀντικειμένων, ἡ κάθε εἰδους γνωριμία, γοητικὴ καὶ συναισθηματικὴ, μὲ τὸν περίγυρο κόσμον τῶν προσώπων καὶ τῶν πραγμάτων. Ἄν ἓνα μέρος τῆς λίμπιντο προσηλώνεται, συνδέεται μὲ ἄλλο πρόσωπο, ἀντικείμενον γενικά, τότε τὸ ἄτομο, σύμφωνα μὲ τὴν ποσοτικὴ ἀντίληψιν πάντα τοῦ Fr., χάνει τὸ μέρος αὐτό. Τὸ ἐγώ του γίνεται φτωχότερον τὲ λίμπιντο. Ἐνα μέρος ἀπὸ τὴν ἀγάπην στὸν ἴδιον του τὸν ἑαυτὸ χάνεται ἔτσι. Γι' αὐτό, μᾶς λέει ὁ Fr., ἓνας ἄνθρωπος πού ἀγαπᾷ, πού ἔχει δηλ. τοποθετήσει ἓνα μέρος ἀπὸ τὴ λίμπιντό του σὲ ἄλλο πρόσωπο, ὑποφέρει ἀπὸ αἰσθήματα ἀναξιοτήτας. Ἄν ἡ ἀγάπη του ὅμως εἶναι εὐτυχῆς, ἂν ἔχει δηλ. ἀνταπόκρισιν, παίρνει πίσω ἀπὸ τὸν ἄλλον μιὰ ποσότητα ἀπὸ τὴ λίμπιντο καὶ ἡ αὐτοεκτίμησίς του ἀνορθώνεται. Ἄν ἀποκρουετῇ, ἡ ἴδια του ἡ λίμπιντο ἐπιστρέφει στὸν ἴδιον. Τὴν κατάστασιν αὐτὴ τὴν ὀνομάζουμε δευτερόγονον ναρκισσισμόν. Ὁ Fr. θεωροῦσε τὸν πρωταρχικὸν ναρκισσισμόν φυσιολογικὸν φαινόμενο, ἐνῶ τὸν δευτερόγονον ἔβλεπε σὰν ἀποτυχίαν νά κάνει κανεὶς μιὰ σύνδεσιν λιμπιντινικὴ μὲ τὸ «ἀντικείμενον». Στὸν πρωταρχικὸν ναρκισσισμόν ὁ Fr. ἔβλεπε τὴ βάση γιὰ τὴν αὐτοεκτίμησιν, ἐνῶ ὁ δευτερόγονος ναρκισσισμός εἶναι ἓνα ἀμυντικὸν τέχνασμα, γιὰ νά μὴ γίνει ἀνιληγτὸ ἀπὸ τὸ ἴδιον τὸ ἐγώ τὸ χάσιμον τῆς αὐτοεκτίμησεως. Ἡ λίμπιντο δὲν εἶναι σὲ ἀπόλυτη ἀντίθεσιν μὲ τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἐνστικτοῦ τοῦ θανάτου. Γιατὶ ἡ ἐννοία ἐνστικτοῦ τοῦ θανάτου δὲν σημαίνει ἐκμηδενισμόν, δὲν εἶναι ταυτόσημη μὲ τὸ τίποτα. Δηλώνουν τὴν ἀποσύνθεσιν τῶν μορφῶν σὲ ἄλλες ἀπλούστερες ἢ προγενέστερες. Ἔτσι, κοντὰ στὸν ἀνταγωνισμόν ἔχομε καὶ τὴ συνεργασίαν καὶ τὸ συνδυασμὸν τῶν δύο αὐτῶν ἐνστικτῶν. Ὁ Fr. φέρνει τὸ παράδειγμα τῆς πέψης τῶν τροφῶν καὶ τῆς ἀφομοίωσης, πού προϋποθέτει ἀποσυνθέσεις καὶ νέες συνθέσεις. Μερικοὶ μελετητὲς τοῦ φροϋντισμοῦ, ὅπως ὁ Dalbiez, διακηρύττουν, πῶς τὸ ἐνστικτο τοῦ θανάτου σὰν μιὰ τάσιν ἑνὸς συνόλου πρὸς τὸν ἀφανισμόν του εἶναι ἀπαράδεκτον καὶ ἀσύλληπτον. Μποροῦμε μονάχα νά τὸ δεχτοῦμε σὰν μιὰ τάσιν τῶν μερῶν πού τὸ συνιστοῦν γιὰ νὰ βρῶν τὴν αὐτονομίαν τους. Συμφωνοῦν μ' αὐτὸ ἀπόψεις ἄλλων ψυχολογικῶν, πού γι' αὐτοὺς ὁ παράγοντας τῆς ἀποσύνθεσης πρέπει νά ἀποδοθεῖ στὴν ἀτομικτικὴν τάσιν καθὲς μονάδας ἐντεταγμένης μέσῃ σ' ἓνα σύνολον, κι' ὅχι σὲ κανένα ἐνστικτο θανάτου, πού δὲν εἶναι ἀναγκαῖον γιὰ τὴν ἐξήγησίν της. Ἀπὸ μερικοὺς (K. Menninger) χρησιμοποιήθηκε ἡ θεωρία τῶν ἐνστικτῶν τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου γιὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν νευρώσεων καὶ τῶν ψυχώσεων. Ἔτσι, γι' αὐτοὺς, ἡ ἐνέργεια τοῦ ἐνστικτοῦ τοῦ θανάτου βρίσκεται πίσω ἀπὸ κάθε νευρώσιν καὶ ψύχωσιν. Τονίζεται ὅμως σωστὰ καὶ σὲ ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀποψιν αὐτὴν, ὅτι οἱ νευρώσεις δὲν

είναι συνέπεια μιᾶς συγκρούσεως ἀνάμεσα στὴ λήμπιντο καὶ στὴν ἐνέργεια τοῦ ἐνστικτοῦ τοῦ θανάτου, μὰ μὴ ἀπόπειρα προσαρμογῆς τῆς προσωπικότητάς σὲ τρόπους πιὸ παιδικῆς συμπεριφορᾶς, ὅταν ἀστοχῇσῃ ἡ προσαρμογὴ στὸ ἱεραρχικὸ ἐπίπεδο τῆς ἐνγλήκου συμπεριφορᾶς. Ἀποτελεῖ δηλαδὴ καὶ πάλι ἀπόπειρα ζωῆς καὶ ἐπιβίωσης καὶ ὄχι ἀπόπειραν ἀφανισμοῦ. Μιλήσαμε στὰ προηγούμενα γιὰ τὶς ψυχικὲς κατηγορίες τῆς ἀναλυτικῆς Ψυχολογίας, γιὰ τὸ «αὐτό», τὸ «ἐγὼ» καὶ τὸ «ὑπερεγὼ». Ἡ λήμπιντο, ἡ ἐνέργεια τοῦ ἐνστικτοῦ τῆς ζωῆς εἶναι φυσικὸ νὰ βρίσκεται παντοῦ καὶ στὶς τρεῖς αὐτὲς κατηγορίες. Εἶναι ὅμως εὐκολονόητο, ὅτι μπορούμε καλῶτερα νὰ περιγράψουμε τὴ συμπεριφορὰ τῆς καὶ νὰ δοῦμε τὴν παρουσία της στὸ συνειδητὸ μέρος τοῦ ψυχικοῦ ὄργάνου, στὸ «ἐγὼ». Ἡ παρακολούθησή της γίνεται καλύτερα, ὅταν τὴ δοῦμε μὲ τὸ πρῶμα τῶν συναισθηματικῶν τῆς ἐπενδύσεων, ὅπως εἴπαμε καὶ προηγουμένως, ποὺ στρέφονται εἴτε πρὸς τὸ ἴδιο τὸ ἄτομο, σὰ ναρκισσικὴ λήμπιντο, εἴτε σὲ ἄλλα πρόσωπα, σὰ λήμπιντο τῶν ἀντικειμένων, ὅπως λέμε, καὶ ὅπως ἀναφέραμε λίγο πρωτότερα. Οἱ μετατοπίσεις αὐτὲς εἶναι μιὰ συνεχὲς ροή. Οἱ ἐπενδύσεις τῆς λήμπιντο στὰ πρόσωπα ποὺ μᾶς περιβάλλουν, ἀντίθετα ἀπ' ὅ,τι πίστευε ὁ Fr., δὲν κάνουν φτωχότερο τὸ ἄτομο σὲ λήμπιντο. Εἶναι ἀπαράδεχτο (καὶ πολλοὶ σύγχρονοι ψυχχαναλῦτὲς τὸ ὑποστηρίζουν αὐτὸ) νὰ ποῦμε ὅτι τὸ ναρκισσικὸ ἄτομο, αὐτὸ δηλ. ποὺ κρατᾷ γιὰ τὸν ἑαυτό του τὴ λήμπιντο, εἶναι πλουσιώτερο ἀπὸ τὸ ἄτομο τὸ ἱκανὸ γιὰ ἀγάπην. ποὺ προσφέρει δηλ. λήμπιντο. Ἀγαπώντας τοὺς ἄλλους, ἀντὶ κανεὶς νὰ γίνεται ἀσθενέστερος, ἀντίθετα γίνεται ἰσχυρότερος. Ἀκόμα ἓνα ἄτομο, ποὺ ἀγαπᾷ ἀληθινὰ τὸν ἑαυτό του, εἶναι ἱκανὸ νὰ ἀγαπᾷ καὶ τοὺς ἄλλους. Κι' ἡ ἀγάπη τοῦ αὐτῆ τὸ κάνει νὰ αἰσθάνεται θερμότερα γιὰ τοὺς ἄλλους, τὸ δυνάμει. Ἀντίθετα τὸ ἄτομο, ποὺ δὲν ἀγαπᾷ τοὺς ἄλλους, εἶναι στὴν πραγματικότητά ἀνίκανο νὰ ἀγαπήσῃ καὶ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του. Ὅπως τονίζεται, ὅλη ἡ ὑπερβολικὴ καὶ σχολαστικὴ φροντίδα καὶ προσοχή, ποὺ στρέφει καμμιὰ φορὰ τὸ ἄτομο πρὸς τὸ ἴδιο του τὸ σῶμα, ὅλος ὁ ἐγωκεντρισμὸς του δὲν εἶναι ἀποδείξεις ἀγάπης γιὰ τὸν ἴδιο του τὸν ἑαυτό, μὰ προσπάθεια γιὰ νὰ κρύψῃ τὰ συναισθηματά του τῆς ἀποτυχίας καὶ ἀνικανότητάς του γιὰ ἀγάπην. Σύμφωνα μὲ τοὺς ψυχχαναλῦτὲς αὐτοὺς, ἡ θεωρία τῆς λήμπιντο κάνει ἀρετὰ θεὰ καὶ ἀντικειμένη τὴν ἐννοια τοῦ ναρκισσισμοῦ.

Ἡ ἀρχὴς τῆς ψυχικῆς οἰκονομίας: Ἡ ψυχανάλυση τοῦ Fr. βαθιὰ ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὴς φυσιολογικῆς καὶ βιολογικῆς ἀπόψεως φιλοδόξησε νὰ παρουσιάσῃ τὰ δεδομένα τῆς μετὰ τὴν γλῶσσαν τῆς Φυσιολογίας καὶ τῆς Βιολογίας. Ἡ Ψυχολογία ὅμως στερημένη ἀπὸ τὸν ποσοτικὸν ἔλεγχον δὲν μπορεῖ νὰ ἀναχθεῖ στὸ ἐπίπεδον τῆς Φυσιολογίας καὶ τῆς Βιολογίας. Ἡ ἀπόπειρα τοῦ Fr. παραμένει μιὰ περιγραφικὴ ἀποψὴ καθαρὰ. Τὰ ἴδια ἀξιώματα, ποὺ κυβερνοῦν τὴν βιολογικὴν ἐνερ-
γητικὴν, τὴν βιολογικὴν οἰκονομίαν, ἐφαρμόστηκαν, περιγραφικὰ, καὶ στὸν ψυχολογικὸν τομέα. Ὁ Fr. δανείστηκε γιὰ τὴν Ψυχολογίαν τὸ ἀξίωμα τῆς σταθερότητας τοῦ Fechner. Τὴ διατήρηση δηλαδὴ τῆς ἰσορροπίας ἀνάμεσα στὴ δέσμευσιν καὶ στὴν ἐλευθέρωσιν τῆς ἐνέργειας. Στὴ Φυσιολογίαν τὸ ἀξίωμα αὐτὸ ἀναγνωρίστηκε ἀπὸ τὸν Claude Bernard καὶ διατυπώθηκε σαφέστερα ἀπὸ τὸν Cannon μετὰ τὸν ὅρον ὁμοιόστασις. Ὁμοιόστασις εἶναι ἡ τάσις τοῦ ὁργανισμοῦ νὰ διατηρεῖ σταθερὰς τὴς ἐσωτερικῆς συνθήκης, ὅπως εἶναι π.χ. τῆς θερμοκρασίας καὶ τῶν βιοχημικῶν σταθερῶν (π.χ. σάκχαρον, ἀσβέστιον, πρωτεΐνες στὸ αἷμα κ.ο.κ.). Γιὰ τὸν Fr. τὸ ψυχικὸ ὄργανον (π.χ. σάκχαρον, ἀσβέστιον, πρωτεΐνες στὸ αἷμα κ.ο.κ.). Γιὰ τὸν Fr. τὸ ψυχικὸ ὄργανον χρησιμεύει γιὰ νὰ κυριαρχεῖ πάνω στὴς διεγέρσεις καὶ στοὺς ἐρεθισμοὺς καὶ νὰ τοὺς ἀπομακρύνει, εἴτε προέρχονται ἀπὸ τὰ μέσα εἴτε προέρχονται ἀπὸ τὰ ἔξω. Ἀπο-
τέλεσμα εἶναι ἡ διατήρησις τῆς ἰσορροπίας, ποὺ τείνουν νὰ διαταράξουν οἱ ἀνάγκαι καὶ οἱ ἐπιθυμίαι τοῦ ὁργανισμοῦ, ἀναζητώντας τὴν ἱκανοποίησίν τοις. Στὸ ἐγὼ πέφτει ἡ ἀποστολὴ νὰ διατηρεῖ τὴν ἀρχὴν τῆς ἰσορροπίας ἢ τῆς ὁμοιόστασις.
"Ἄλλη ἀρχὴ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς οἰκονομίας ἢ τῆς ἀδράνειας Στὴν προσαρμογὴ τοῦ ὁργανισμοῦ ὄρισμένοι τρόποι συμπεριφορᾶς δεικνύονται, ὅσους ἀπὸ δοκιμῆς λάθῃ καὶ ἐπαναλήψεις, καλῦτεροι καὶ προσφορώτεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Αὐτὸ εὐνοεῖ

είναι τέτοια, που δεν επιτρέπουν να περάσουν παρά ώρισμένης έντασης έρεθίσματα. Τα αίσθητήρια όργανα, ή όραση, ή ακοή κλπ., ή μεγάλη καλυπτήρια έκταση του οργανισμού, το δέρμα, με τις πλούσιες νευρικές απολήξεις μέσα του, ελέγχουν και κάνουν μια διαλογική από τα λογής-λογής έρεθίσματα και επιτρέπουν έτσι την αντίδραση στα έρεθίσματα αυτά, με αποτέλεσμα, να διατηρείται ή ομοιόσταση του οργανισμού στο φυσιολογικό επίπεδο. Έτσι, όπως ξέρουμε από τη Φυσιολογία, ή κόρη του ματιού μικραίνει στο δυνατό φως κι' αντίθετα μεγαλώνει, όταν ή ένταση του φωτός ελαττώνεται. Τα άγγεϊα του δέρματος συστέλλονται στο κρύο για να μη χαθεί υπερβολική θερμότητα και διαταραχθεί ή σταθερότητα της θερμοκρασίας του σώματος, και αντίθετα στην ύψηλή θερμοκρασία τ' άγγεϊα διαστέλλονται κι' άλλες αντιδράσεις, όπως είναι π.χ. ή εφίδρωση και ή ταχύπνοια, έρχονται να βοηθήσουν για το σκοπό αυτό.

Από το έσωτερικό του οργανισμού ρέουν αδιάκοπα έρεθίσματα και διεγέρσεις από τις διάφορες σωματικές λειτουργίες. Φυσιολογικά, και κατά μεγάλο μέρος, τα έρεθίσματα αυτά δεν γίνονται αίσθητά, αντιληπτά. Χρησιμεύουν όμως για να στηρίζουν, να υποβαστάζουν το σάφες μέν, αλλά άσυνείδητο αίσθημα, που έχουμε σταθερά της ίδιας της σωματικής ύπαρξης. Η έσωτερική αίσθητικότητα διαθέτει κι' αυτή σύνορα στην ευαισθησία της, στην ικανότητά της ν' αντιλαμβάνεται τους έρεθισμούς τους έσωτερικούς, έτσι, που απομακρύνει, αποσοβεί, σαν ένα είδος σουρντίνας, τα πολύ ισχυρά έρεθίσματα. Αποτέλεσμα είναι μια άρμονική κατανομή των έρεθισμάτων και ή διατήρηση έπομένως της ομοιόστασης, που δεν σπάει, παρά σε παθολογικές καταστάσεις. Οι μηχανισμοί του έγώ, στο φυσιολογικό έδω επίπεδο, στο επίπεδο της Φυσιολογίας εννοούμε, οφείλουν να κυριαρχήσουν πάνω σε ένα πλήθος από έξωτερικά και έσωτερικά έρεθίσματα. Οι συγκεκριμένοι αυτοί μηχανισμοί, όπως φαίνεται από τα παραπάνω παραδείγματα, είναι συνυφασμένοι με την ιδιαίτερη κατασκευή και λειτουργία των εξειδικευμένων οργάνων του οργανισμού, των αίσθητηριακών γενικά οργάνων. Είναι νόμιμο να υποθέσουμε, πως σε μια συνθετώτερη συμπεριφορά του οργανισμού, όπως είναι ή ψυχική του συμπεριφορά, σε όλα τα επίπεδα των ψυχικών κατηγοριών (αυτό, έγώ, υπερέγώ), ισχύουν οι ίδιες ρυθμίσεις, οι ίδιες αρχές της ομοιόστασης και της αδράνειας ή της οικονομίας και γίνονται αναμφίβολα μετατοπίσεις και κατανομές ενέργειας. Κι' αυτό έκανε, τουλάχιστον αρχικά και αρκετά μονόπλευρα, ή αναλυτική Ψυχολογία, να κοιτά τις συνθετώτερες συμπεριφορές του άτομου απλά σαν μετακινήσεις ενέργειας, της περίφημης λίμπιντο, να στέκεται στο καθαρά βιολογικό επίπεδο. Γι' αυτό και τώρα ακόμα πολλοί ψυχαναλυτές όρίζουν την Ψυχολογία σαν βιολογική επιστήμη. Μα οι συνθετώτερες συμπεριφορές του έγώ, αν κι' έχουν στη βάση τους ενεργειακές μεταβολές, δεν γίνονται κατανοητές, παρά μονάχα αν τις ανεβάσουμε στο ψυχολογικό επίπεδο, αν τις δούμε σαν συμπεριφορές ανθρώπινες. Το άτομο εύθους με τη γέννησή του έρχεται να βιώσει μέσα σ' ένα δοσμένο κοινωνικό περιβάλλον. Το ελεύθερο ξεδίπλωμα των αναγκών και των όρμήσεών του δεν είναι δυνατό, παρά κάτω από όρους. Είναι αναγκασμένο να αναπτύξει στην κατ' έξοχήν ψυχική του περιοχή, στην κατηγορία του «έγώ», λοιπόν, μηχανισμούς, που να επιτρέπουν τη δυνατή καλύτερη ικανοποίηση ή την αντιμετώπιση της στέρησης, της αποτυχίας για ικανοποίηση, σε τρόπο, που να μη διαταραχθεί ή σταθερότητα της ψυχικής του ομοιόστασης. Με τον τρόπον αυτό το έγώ στην προσπάθειά του να ένταχθεί σαν σύνολο οργανισμού και να προσαρμοστεί στην πραγματικότητα, δημιουργεί ώρισμένους μηχανισμούς. Τους μηχανισμούς αυτούς τους λέμε μηχανισμούς του έγώ ή άμυντικούς. Είναι ή προβολή, ή μετατροπή, ή εξιδανίκευση, ή πεισοδρόμηση κ. ο. κ..

Οι μηχανισμοί αυτοί αποτελούν συνθετώτερες συμπεριφορές του άτομου και ξετυλίγονται συγχρόνως και σ' ένα ανώτερο επίπεδο, στο επίπεδο των κοινωνικών συμπεριφορών. Μαρτυρούνε μια πιο εξελιγμένη ικανότητα προσαρμογής και

ένταξης του έγώ στην περίγυρη πραγματικότητα. Προϋποθέτουν μια σημαντική μαθητεία (apprentissage). Το άτομο έχει κι' άλλες διανύσει ένα μεγάλο διάστημα στην κατάσταση εξάρτησης του από τους ενήλικους, εξάρτηση που αρχίζει εύθους από τη γέννηση και παρατείνεται σ' ένα τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα στον άνθρωπο. Στην αρχική τους όμως φάση οι μηχανισμοί, που υπάρχουν, είναι οι φυσιολογικές, σωματικές ρυθμίσεις των λειτουργιών του. Οι έσωτερικές του τάσεις προσπαθούν να βρουν μιαν έκφραση, να ικανοποιηθούν κατά ένα τρόπο άμεσο. Κάθε συμπεριφορά, κάθε όρμηση, κάθε ένστικτώδης τάση προσπαθεί για δικό της λογαριασμό και μόνο να πετύχει μιαν άμεση ικανοποίηση, προβαλλόμενη στο χώρο των πραγματοποιήσεων, στο χώρο του έγώ. Προσπαθεί να απολάβει το μέγιστο της δυνατότητας απόδοσης, στον τομέα της και κατά τρόπο άμεσο και μονοπωλιακό. Φαίνεται λοιπόν, σαν να κυριαρχείται αποκλειστικά από μια βασική αρχή, την αρχή της ήδονης. Ο Fr. δανείστηκε την αρχή αυτή της ήδονης από τους φιλοσόφους του 17ου και του 18ου αιώνα Hobbes και Helvetius, που και κείνοι με τη σειρά τους είχαν πάρει από τους δικούς μας επικούρειους φιλοσόφους. Η αρχή αυτή υποδηλώνει, ότι κάθε τάση αρχικά, και πριν το έγώ αναπτυχθεί κατά επαρκή τρόπο, ζητεί νάβρει μιαν άμεση και μεμονωμένη εκδήλωση, χωρίς να υπολογίζονται, καθόλου, ούτε οι ανάγκες του οργανισμού σά συνόλου, ούτε οι έξωτερικές συμβάσεις, οι κοινωνικές, που το παιδί είναι ανίκανο να τις αντιληφθεί. Η κάθε σωματική λειτουργία, που κινητοποιείται κάθε φορά, π.χ. πείνα, ούρηση, αποπάτηση, αυθόρμητη κινητικότητα, επιδιώκει ένα άμεσο και ολοκληρωτικό ξεδίπλωμά της, να καταναλώσει όλη την ενέργεια, που έχει συσσωρευτεί μέσα της και επιβάλλει την άμεση εκδήλωσή της, χαλαρώνοντας την ένταση κάτω από την όποια βρίσκεται ο οργανισμός και απολαμβάνοντας έτσι όλες τις συγκινησιακές, τις θυμικές ευχάριστες έντυπώσεις, όλη την ήδονή, που συνοδεύει τη χαλάρωση της έντασης, την ολοκλήρωση της λειτουργίας. Η ήδονή είναι ένα συνοδευτικό φαινόμενο, ένα παραπροϊόν, θα λέγαμε. Ασφαλώς ή σίγουρη γνώμη πως το ξετίλιγμα μιας ώρισμένης λειτουργίας μας γεμίζει με τα μεθυστικά αυτά συναισθηματικά φορτία αποτελεί ένα ιδιαίτερο κίνητρο για την κινητοποίησή της. Η ήδονή μπορεί έτσι να γίνει ένας αυτοσκοπός. Αυτό είναι φανερό σε ώρισμένες αυτοερωτικές συμπεριφορές του παιδιού. Μα θάταν, νομίζουμε, σφάλμα να πούμε πως τα πάντα γίνονται για να επιτελεστεί ένας βασικός σκοπός, ή αρχή της ήδονης, πως όλες οι λειτουργίες του οργανισμού έχουν σαν primum movens, σαν αρχικό κίνητρο, την αρχή της ήδονης, όπως παραδεχότανε αρχικά ή αναλ. Ψυχολογία. Θάταν λάθος να μη δούμε την ανάπτυξη σαν ένα προοδευτικό ώριμασμα του οργανισμού.

(Ακολουθεί)

ΑΝΔΡ. ΚΑΛΟΥΤΣΗΣ

Κληρονομικότητα και άγωγή (II) *

Ένστικτα και Έξεις. Το ένστικτο είναι εκείνο που ένώνει το ζώο με το φυσικό του περιβάλλον.

Πώς γεννάται; Κατά τη Λαμαρκική θεωρία, κατόπιν μακρής πείρας που το είδος αποκτά ζώντας πολλούς αιώνες στο ίδιο περιβάλλον. Αν το ζώο δεν κατορθώσει να θέσει σ' έφαρμογή το ένστικτο, πεθαίνει σε βραχύ χρονικό διάστημα. Και αυτό συμβαίνει όταν απότομα βρεθί σε ξένο περιβάλλον.

Τί είναι έξι; Έλεγαν οι Αρχαίοι Έλληνες: «Έξις δευτέρα φύσις». Λέγουν οι Άγγλοι: «Έξις δέκα φύσεις».

* Συνέχεια από το προηγούμενο τεύχος του περιοδικού μας, σελ. 183.

Κατὰ τὴ θεωρία ὅμως τοῦ Λαμάρκ πού, καθὼς εἶπαμε στὴ προηγούμενη σειρά τῶν ἄρθρων μας, υἱοθέτησε καὶ ἡ Νέα Γενετική, ἡ Φύση δὲν εἶναι παρὰ ἐξ εἰς πού ἀποκτῶνται ἀπὸ κάποια ἀνάγκη προσαρμογῆς σὲ νέους ὄρους περιβάλλοντος καὶ πού ἐπαναλαμβάνονται ἐπὶ γενεὲς γενεῶν.

Ἐνστικτα δηλ. καὶ ἐξείς δὲν διαφέρουν παρὰ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀποκτῆσεως. Τὰ ἐνστικτα τὰ δικά μας ἦσαν ἐξείς τῶν προγόνων μας, πού κράτησαν ἐπὶ αἰῶνες. Καὶ οἱ ἐξείς οἱ δικές μας, φθάνει νὰ παραταθοῦν γιὰ νὰ γίνουν ἐνστικτα τῶν ἀπογόνων μας.

Σύμφωνα μὲ τὰ βιολογικὰ αὐτὰ δεδομένα, ἡ Κληρονομικότητα δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ συνήθειες τῶν προγόνων μας πού ἔχουν ἐνσταντωθῇ μέσα μας. Ἡ δὲ Ἀγωγή εἶναι συνήθειες ἀτομικῆς πού πρόκειται νὰ ἐνσταντωθῶν καὶ ν' ἀποτελέσουν τάσεις τῶν ἀπογόνων μας. Ἀρα τὸ κάθε ἄτομο εἶναι συνήθεια προγονική + συνήθεια ἀτομική.

Γιὰ νὰ ριζώσῃ μιὰ συνήθεια καὶ νὰ γίνῃ κληρονομική, πρέπει ὁ παράγων πού τὴν γεννᾷ νὰ διαρκέσῃ πολὺ. Ὅτιδήποτε καὶ ἂν κάνῃ κανεὶς, ὅτιδήποτε καὶ ἂν ὑποστῇ μιὰ φορά, κανένα ἔχνος δὲν ἀφήνει. Νὰ μεθύσῃ κανεὶς μιὰ φορά, ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ προσωρινὴ διαταραχὴ, καμιά μεταβολὴ δὲν θὰ ἀφήσῃ στὸν ὀργανισμό, εὐθὺς ὡς περάσῃ ἡ μέθη. Ἐνῶ ἂν ἐπιμείνῃ σὲ καθημερινὴ χρῆση τῶν οἰνοπνευματωδῶν, ὑφίσταται μὲ τὸν καιρὸ μόνιμες ἀλλοιώσεις.

Τὸ ἴδιο φαινόμενο παρατηρεῖται καὶ στὴν ἀψυχὴ Φύση. Ἐνα ἐλατήριο πού τὸ πιέζει κανεὶς μιὰ φορά, ξαναπαίρνει τὴν ἀρχικὴ του θέση, μόλις πάψῃ ἡ πίεση. Ἄν ὅμως παραταθῇ ἡ πίεση, τότε τὸ ἐλατήριο παθαίνει μιὰ παραμόρφωση, πού παραμένει καὶ ὅταν πάψῃ ἡ πίεση. Παράγονται μεταβολές στὰ μόρια καὶ στίς σχέσεις τῶν μορίων ἀναμεταξύ τους καὶ οἱ μεταβολές αὐτὲς παραμένουν καὶ μετὰ τὴν ἀπομάκρυνση τῶν αἰτίων πού τὴν προξένησαν.

Πιο χαρακτηριστικὸ ὅμως εἶναι τὸ παράδειγμα πού μᾶς δίνει τὸ μουσικὸ ὄργανο, καὶ ἰδίως τὸ βιολί. Ἡ χρῆση τὸ κάμνει νὰ παίζῃ ἡχητικώτερα.

Πολλοὶ συγκρίνουν τὴ συνήθεια πρὸς τὴ μνήμη. Λέγουν : ὅπως τὸ μέρος τῆς πνευματικῆς ἐργασίας πού ἐκτελοῦμε, κατατίθεται στὴ μνήμη ὡς ἀνάμνηση, ἔτσι καὶ ἡ δράση κατατίθεται στὰ κύτταρα ἢ στὰ ὄργανα ὑπὸ τύπον ἔξεων. Ἡ Φύση δηλ. σὰν λεπτολόγος λογιστὴς καταγράφει καὶ τὴν παραμικρότερη πράξη, καὶ ὅταν παροδοῦ τοῦ χρόνου σχηματίζεται μεγάλο κεφάλαιο, τὸ ὁποῖον ἐγγράφεται στὴν ὀργανικὴ μνήμη ὑπὸ τύπον ἔξεων πού δύσκολα ξεριζώνονται. Συνηθίζω = κρατῶ τὰ ἔχνη ἀπὸ κάθε τι πού γίνεταί μέσα στὸν ὀργανισμό μου.

Ἡ ἀποψὴ αὐτὴ δὲν διαφέρει καὶ πολὺ ἀπὸ τὴ Λαμάρκικὴ πού θεωρεῖ τὴ συνήθεια ἀποτέλεσμα λειτουργικῆς ἀφομοίωσης. Ὅταν δηλ. ἕνα κύτταρο λειτουργήσῃ κατὰ ἕνα ὁποιοδήποτε τρόπο, γίνεταί ἱκανώτερο σ' αὐτὴ τὴ λειτουργία. Μπορεῖ κανεὶς νὰ πῇ ὅτι κάθε νέα συνήθεια ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν σχηματισμὸ ἐνὸς νέου ὄργανου.

Ἡ εὐκολία αὐτὴ πού ἀποκτᾷ ἕνα ἄτομο μὲ τὴ λειτουργία, τὸ κάμνει ἱκανὸ γιὰ Ἀγωγή.

Ἡ δύναμη τῶν ἐνστικτῶν καὶ τῶν ἔξεων καὶ ἡ ἀντίστασή τους στὴν Ἀγωγή ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ βαθμὸ τῆς χρησιμότητάς τους καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητά τους. Εἶναι ἐνστικτα τόσο παλαιὰ ὅσο καὶ τὸ πρῶτο ὀργανικὸ κύτταρο. Τέτοια εἶναι τὰ ἐνστικτα τῆς διατροφῆς καὶ τῆς διαιώνισης. Αὐτὰ εἶναι ἀναπόσπαστα ἀπὸ τὴν ὀργανικὴ Φύση, ἐπομένως ἀκατάλυτα. Ἀλλὰ καὶ μὴ βασικά ἐνστικτα, φθάνει νὰ ἐξυπηρετήσουν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνες τὸ ζῶο, ριζώνουν τόσο βαθιὰ μέσα του, ὥστε πολὺ δύσκολα ξεριζώνονται καὶ ὅταν πάψουν πιά νὰ εἶναι χρήσιμα. Παραδείγματα ἄπειρα μᾶς προσφέρει ἡ ζωὴ ἀνθρώπων καὶ ζώων. Ἡ κότα, καθὼς εἶναι γνωστὸ, σκαλίζει

μὲ τὸ πόδι τῆς τὴ γῆ γιὰ νὰ βρῇ κανένα σκουληκάκι. Προσπαθεῖ ὅμως νὰ σκαλίσῃ καὶ μέσα στὸ κοτέτσι τὸ καμωμένο ἀπὸ ἄσφαλτο. Μὲ τὴν ἄσφαλτο τὴν παθαίνει καὶ ὁ σκύλος πού ἔχει ἀνεπτυγμένο τὸ αἶσθημα τῆς εὐπρέπειας καὶ σκαλίζοντας τὸ χῶμα προσπαθεῖ νὰ σκεπᾶσαι τίς φυσιολογικῆς του ἀπεκρίσεις· προσπαθεῖ, λοιπόν, νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸ ἐνστικτο αὐτό, ἀλλ' ἄδικα, καὶ ὅταν βρεθῇ στὴν ἄσφαλτο.

Ὁ σκύλος μᾶς δίνει καὶ ἄλλο παράδειγμα πού δείχνει πῶς τὸ ἐνστικτο ἐπιζεῖ τῆς χρησιμότητος : Γυρίζει πολλὰς φορές γύρω ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, ποὶν νὰ κατακλιθῇ στὸ πάτωμα ἢ στὸ χαλί, μόνο καὶ μόνο γιὰ τὸ πρὸς τὸν σκύλων πού ζοῦσαν στὰ λιβάδια ἔκαναν τὴν κίνησιν αὐτή, γιὰ νὰ σχηματίσουν ἕνα εἶδος φωλιάς ἀνάμεσα στὰ ψηλὰ χόρτα.

Ἐνστικτο πού ἐπιζεῖ τῆς χρησιμότητος ἐξηγεῖ καὶ τὴν εὐχαρίστηση πού αἰσθάνονται ὅλοι σχεδὸν οἱ ἄνθρωποι στὸ ψάρεμα καὶ στὸ κυνήγι. Τί ἄλλο εἶναι ἡ εὐχαρίστηση αὐτὴ παρὰ λείψανο ἀταβιστικῆς εὐχαρίστησης πού ἐννοῦν ἐπὶ αἰῶνες αἰώνων οἱ ἄνθρωποι, ὅταν μὲ τὸ κυνήγι καὶ τὸ ψάρεμα προμηθεύονταν χρησιμώτατες τροφές; Φυσικὸ ἐπομένως εἶναι νὰ εὐχαριστοῦνται ὅταν ἐπιτυχάνουν. Ἀλλοτε δηλ. αὐτὴ τὸ κυνήγι καὶ τὸ ψάρεμα—ὅπως καὶ σήμερα ἀκόμα στοὺς ἐπαγγελματίες ψαράδες καὶ τοὺς πτωχοὺς—ἦσαν χρήσιμες ἀπασχολήσεις. Ἐνῶ σήμερα εἶναι εὐχαρίστησεις πλεονείων καὶ ἀργασχόλων ἀνθρώπων, χωρὶς πρακτικὴ σκοπιμότητα. Τὸ ψάρεμα γιὰ τὸ ψάρεμα καὶ τὸ κυνήγι γιὰ τὸ κυνήγι καὶ ὅχι τὸ ψάρεμα καὶ τὸ κυνήγι γιὰ τὴ ζωὴ.

Καὶ ποιὸς στὸν κύκλο του δὲν συνάντησε ἕνα ἡλικιωμένο κύριο πού ἐνῶ τὰ παιδιὰ του κερδίζουν πλῆθ. καὶ θὰ μπορούσε νὰ ζῇ ἄνετα, χωρὶς νὰ ἐργάζεται, ἐννοεῖ νὰ πηγαίνει στὸ μαγαζάκι του; Συνηθίζει ὁ κόσμος νὰ τὸν κακίζῃ· γιὰ τὸν δὲν γνωρίζει πῶς πευθενὰ πιά δὲν μπορεῖ νὰ βρῇ τὴν εὐχαρίστηση πού χρόνια συνήθισε νὰ βρῇ στὴ δουλειά του καὶ στὰ χρήματα πού τοῦ ἔδινε τὸ ἐπάγγελμά του. Μάλιστα· τίς εὐχαρίστησεις μας τίς μαθαίνουμε καὶ δὲν εἶναι εὐκολο νὰ τίς ἀλλάξουμε ὅποτε μᾶς καπνίσῃ.

Μᾶς δόθηκε καὶ ἄλλοτε εὐκαιρία καὶ ἐξετάσαμε τὸ ζήτημα τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν εὐχαριστήσεων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ζωῆς. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ζήτημα συνδέεται στενότερα μὲ τὴν Ἀγωγή, γι' αὐτὸ θεωροῦμε καλὸ νὰ ὑπενθυμίσουμε ἐδῶ στοὺς γνωρίζοντας καὶ νὰ γνωρίσουμε στοὺς ἀγνωστούς ὅλα τὰ σχετικὰ.

Καὶ τὰ ὄργανα, ὅπως καὶ οἱ ἐξείς, ὑπακούουν στὸ νόμο τῆς λειτουργικῆς ἀφομοίωσης. Ἀναπτύσσονται ἐνὸς ὥρᾳ λειτουργοῦν, ἐφόσον δηλ. τὸ ἀπαιτεῖ ὁ παράγων πού προκαλεῖ τὴν παρουσία τους. Ἄν λείψῃ ὁ παράγων αὐτός, ἐπειδὴ ἡ λειτουργία ἀχρηστεύεται, τὸ ὄργανο ἀτροφεῖ. Παραμένει ὅμως συχνὰ σὲ ὑποτυπώδη μορφή. Παρόμοιο λείψανο εἶναι, ὡς γνωστὸ, ἡ σκληροειδὴς ἀπόφωση τοῦ τυφλοῦ ἐντέρου. Πολλὲς γενεὲς πέρασαν ἀφ' ὅτου ἐξέλειψε ἡ αἰτία πού τὸ ἐγέννησε. Μολαταῦτα μᾶς ἐνθυμίζει, συχνὰ μὲ τρόπο ὃχι καὶ τόσο εὐχάριστο, τὴν ἀνεπιθύμητη παρουσία του.

Καὶ αὐτὲς οἱ πράξεις πού εἶναι ἀποτέλεσμα πίστεων ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχουν καὶ ὅταν φύγῃ ἡ πίστη. Ἐλεγε ὁ Renan : « Αἰσθάνομαι ὅτι κυβερνῶμαι ἀπὸ πίστη, πού δὲν ἔχω πιά ». Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὴ συγκίνησιν πού ἐπὶ πολλὰ συνέδεσε πράξη καὶ ὀρισμένη ιδέα· καὶ ἂν ἐξαφανιστῇ, ἀφήνει πίσω τῆς κάποιο σύνδεσμο. Αὐτὲς τίς συνδέσεις μποροῦν νὰ κάνουν γονεῖς καὶ διδάσκαλοι.

Τὰ ἐνστικτα ἐσχηματίσθησαν λίγο λίγο. Ὅταν τὰ βλέπουμε στὴν τελειότερη ἐκδήλωσή τους, τὰ θαυμάζουμε καὶ μὲ τὸ δίκιο μας. Ἄν ὅμως παρακολουθήσουμε ὅλα τὰ στάδια ἀπὸ τὰ ὁποῖα πέρασαν, θὰ μπορούσαμε νὰ ἀντιληφθοῦμε πῶς τὸ ἀτελέστατο στὴν ἀρχὴ ἐνστικτο μετασχηματίζεται σιγὰ σιγὰ πρὸς τὸ τέλει. Θὰ ἐννο-

Ποιές εὐχαριστήσεις είναι μεγαλύτερες; Ἐκείνες πού προέρχονται ἀπὸ ἱκανοποίηση ἀναγκῶν καὶ ἐνστικτῶν πού ἔχουν βαθιές ρίζες μέσα στὴν ἀνθρώπινη φύση, ἢ τὴν τύχη μάλιστα νὰ εἶναι καὶ οἱ περισσότερὸ καλλιεργημένες. Ἀλλ' ἔξεις πού ριζώνουν καὶ μεταβάλλονται σ' ἐνστικτα, εἶναι μόνον ὅσες ἐξυπηρετοῦν τὴν Ὑγεία καὶ τὴ Ζωή. Ἐξείς βλαβερές, καὶ ἂν καλλιεργηθοῦν σὲ ὀρισμένες ἐποχές, δὲν μποροῦν νὰ ριζώσουν. Γιατὶ τὰ ἄτομα, οἱ οἰκογένειες καὶ οἱ φυλές πού θὰ τίς παρουσιάσουν σβήνουν μέσα σὲ μερικές γενεές.

Καὶ ἔτσι φθάνουμε σ' ἓναν ἄλλον ἀκατάλυτο νόμο :

«Δὲν διακινῶνται οἱ ἔξεις πού δὲν ἐξυπηρετοῦν τὴ Ζωή».

Ἡ Εὐγονία, δηλ. ἡ τελειοποίηση τοῦ ἀνθρώπου, συνδέεται στενῶτα μετὰ αὐτὸν τὸν μηχανισμό τῆς Ζωῆς πού γίνεται, χωρὶς νὰ τὸν παίρνουμε εἶδηση, διὰ μέσου τῶν αἰώνων· δὲν ἀφήνει λοιπὸν καμμιά ἐπιβλαβὴ ἔξη νὰ ριζώσῃ μέσα στὴν ἀνθρώπινη φύση. Αὐτὴ τὴν ἀλήθεια τὴν ἐκφράζει ὁ Alfred de Vigny ὡς ἑξῆς :

«Ἀδύνατο νὰ ζήσῃ κανεὶς μετὰ ζήμια τοῦ εἴδους».

Τὸ μόνον πού ἔχει νὰ προσθήσῃ ἢ ἐπιστήμη, εἶναι νὰ ἐπιταχύνῃ τὴ Φυσικὴ Ἐπιλογὴ, ἀπομακρύνοντας τοὺς δυσμενεῖς καὶ προσφέροντας τοὺς εὐνοϊκοὺς ὅρους ζωῆς.

Ἔργο ἐπομένως τῆς ἀγωγῆς εἶναι ὄχι νὰ πολεμήσῃ τὴν ἀναζητήσῃ τῶν εὐχαριστήσεων, ἀλλὰ νὰ καλλιεργήσῃ τίς εὐχαριστήσεις ἐκείνες, πού συνδέονται μετὰ ἱκανοποιήσεις ὁρμῶν χρήσιμων στὸ ἄτομο καὶ στὸ εἶδος· τόσο μάλιστα εὐκολώτερα μπορεῖ νὰ γίνῃ αὐτό, γιατί : «Δὲν ὑπάρχει εὐχαρίστηση πού συνδέεται μετὰ ἱκανοποίησι βλαβερὰς ἀνάγκης τοῦ ἀτόμου, πού δὲν εἶναι ὑγιεινὴ καὶ χρήσιμη στὸ εἶδος. Δὲν ὑπάρχει τίποτε πραγματικὰ ὑγιεινὸ καὶ χρήσιμο πού δὲν εἶναι καὶ εὐχάριστο».

Μόνον εὐχαριστήσεις πού ἀποκτῶνται ἀπὸ ἱκανοποίησι τεχνητῶν ἀναγκῶν, εἶναι ἐπιβλαβεῖς στὸ ἄτομο· ἀλλὰ καὶ στὸ εἶδος.

Νὰ ἓνας ἄλλος νόμος ἀπόλυτα παρήγορος καὶ αἰσιόδοξος γιὰ τὸ μέλλον τοῦ ἀνθρώπου. Γιατὶ μᾶς ὑπόσχεται πὼς σὲ μιὰ κοινωνία πού θὰ λύσῃ τὰ οἰκονομικὰ τῆς προβλήματα, δὲν πρόκειται ἢ εὐμερία τοῦ συνόλου νὰ γίνῃται εἰς βάρος τῆς εὐτυχίας τοῦ ἀτόμου. Γιατὶ μιὰ πραγματικὰ ἀνώτερη κοινωνία, ὁργανωμένη σύμφωνα μετὰ βιολογικὰ δεδομένα, θὰ παρέχῃ στὸν καθένα τὰ μέσα νὰ καλλιεργῇ καὶ χρησιμοποιῇ, ἐκτὸς ἀπὸ τίς γενικὲς χρήσιμες ἀνθρώπινες ιδιότητές του, καὶ τίς ἰδιαίτερες τοῦ καθενὸς κλίσεις. Θὰ γνωρίζῃ πὼς δὲν ὑπάρχουν κλίσεις καὶ ιδιοφυΐες πού δὲν εἶναι χρήσιμες στὴν ὁλότητα. Καὶ ἔτσι τὸ κάθε ἄτομο, ζώντας ἐνεργητικὰ καὶ χαρούμενα τὴ ζωὴ του, θὰ γίνῃται χρήσιμο καὶ στὴν κοινωνία. Γιατὶ ἡ χαρὰ του θὰ ὀφείλεται στὴ χαρὰ τῆς ζωῆς πού δίνει στὸν ἄνθρωπο ἡ ὑγεία σώματος, πνεύματος καὶ ψυχῆς καὶ ἡ χρησιμοποίησι τῶν ἱκανοτήτων του σὲ ὅσο τὸ δυνατόν εὐρύτερο κύκλο.

(Σὲ παρόμοια αὐριανὴ κοινωνία δὲν θὰ ὑπάρχουν δυσάρεστα καθήκοντα, διότι καθήκοντα καὶ δικαιώματα θὰ συμπίπτουν· π. χ. καθήκον ἀλλὰ καὶ δικαίωμα θὰ εἶναι γιὰ τὴν κάθε γυναῖκα νὰ γίνῃ μητέρα).

Θὰ μ' ἐρωτήσετε : Ἄν εἶναι βιολογικὸς νόμος ὅ,τι ἀδύνατο νὰ μᾶς εὐχαριστῇ ὅ,τι μᾶς βλάπτει, τότε πὼς ἐξηγεῖται ὅτι ὁ καπνός, τὸ οἶνόπνευμα, ἡ μορφίνη καὶ τὰ παρόμοια μᾶς εὐχαριστοῦν, ἐνῶ εἶναι γνωστὸν ὅτι βλάπτουν;

Ἀπαντοῦμε : Τὸ χαρακτηριστικὸ γνῶρισμα τῶν ὑγιεινῶν τροφῶν καὶ ποτῶν

κλπ. εἶναι τὸ ὅτι μᾶς ἀρέσουν μετὰ τὴν πρώτη δοκιμή. Τὸ ὅτι λοιπὸν καπνός, οἶνόπνευμα κλπ. δὲν εἶναι χρήσιμα στὸν φυσιολογικὸν ἄνθρωπο, ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν δυσἀρέσκεια πού αἰσθανόμεθα μετὰ τὸ πρῶτο τσιγάρο, μετὰ τὸ πρῶτο ποτηράκι κονιάκ. Ἄν ὅμως ἐπιμένουμε σ' αὐτά, ἡ συνήθεια σιγά-σιγά θὰ τὰ κάνην εὐχάριστα. Ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸ ἐπιτύχῃ αὐτὸ ὁ ὁργανισμός, θ' ἀναγκαστῇ νὰ ἀλλάξῃ, νὰ προσαρμωστῇ, ὅπως λέμε. Τὸ πρῶτο δηλ. τσιγάρο, τὸ πρῶτο κονιάκ ταρασσεύει, τρόπον τινά, μιὰν ὑπάρχουσα ἰσορροπία, πού ἐκδηλώνεται μετὰ δυσἀρέσκεια. Ἐὰν ὁ ὁργανισμός δὲν εἶναι ἱκανὸς νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ἰσορροπία πού διαταράχθηκε, ἀκολουθεῖ θάνατος, ὅπως συμβαίνει ὅταν οἱ δόσεις τῶν δηλητηριωδῶν οὐσιῶν εἶναι μεγάλες. Ὅταν ὅμως οἱ δόσεις εἶναι βαθμιαῖες, γίνεται ἡ ἐξοικεῖωσις, δηλ. μιὰ νέα ἰσορροπία, στὴν ὁποίαν ἀπαραίτητο πλέον στοιχεῖο εἶναι καὶ ἡ δηλητηριώδης οὐσία. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ αὐτὴ ἡ δηλητηριώδης οὐσία, εἴτε καπνός λέγεται, εἴτε οἶνόπνευμα ἢ μορφίνη, πού λαμβάνει μέρος στὴ νέα ἰσορροπία τοῦ ὁργανισμοῦ, εἶναι ἀπαράιτητη. Ἀπότομη ἔλλειψις τῆς οὐσίας αὐτῆς κάμνει τὸν ὁργανισμό νὰ χάσῃ τὴν ἰσορροπία του, ἐπομένως νὰ κινδυνεύσῃ. Ἐλλειψις, ὡς γνωστὸ, μορφίνης στὸν μορφινομανῆ ὁδηγεῖ σὲ παραφροσύνη.

Μὲ ἄλλους λόγους : ὁ ὁργανισμός πού συνήθισε νὰ ποτίζεται μετὰ δηλητηριώδεις οὐσίες, δὲν εἶναι ὁ ἴδιος μετὰ τὸν ὁργανισμό τοῦ ἴδιου ἀτόμου, στὸν ὁποῖον ἡ δηλητηριώδης οὐσία ἦταν δυσάρεστη, ἐπομένως βλαβερή. Ἐγίνε ἄλλος ὁργανισμός, στὸν ὁποῖον ἡ ἴδια αὐτὴ οὐσία εἶναι ἀπαραίτητο στοιχεῖο γιὰ τὴν κανονικὴ λειτουργία τοῦ ὁργανισμοῦ.

Συμπεράσματα : α) Τὸ χρήσιμο ἢ μὴ χρήσιμο κρίνεται ἀπὸ τὸ ἂν ἡ ἔλλειψις τῆς οὐσίας αὐτῆς φέρῃ ἢ ὄχι διαταραχὴ στὴν ἰσορροπία τοῦ ὁργανισμοῦ.

β) Δὲν ὑπάρχει περιττὸ εὐχάριστο. Τὸ περιττό, καὶ τὸ βλαβερὸ ἀκόμα, ἀπὸ τὴ στιγμὴ πού θὰ γίνῃ εὐχάριστο, εἶναι ἀπαραίτητο.

(Ἀκολουθεῖ)

ANNA ΚΑΤΣΙΓΡΑ

Οἱ ἀρετὲς τοῦ καλοῦ δασκάλου *

Μιά ἀπ' τὶς σπουδαιότερες ἀρετὲς τοῦ καλοῦ δασκάλου εἶναι τὸ χιοῦμορ. Χρησιμεύει σὲ πολλὰ. Πρῶτα-πρῶτα τὸ χιοῦμορ συγκροτεῖ τὴν προσοχὴν τῶν μαθητῶν, διότι ποτὲ δὲν εἶναι βέβαιοι τί ἐρχεται κατόπιν. Ἐξ ἄλλου μᾶς βοηθεῖ πράγματι νὰ δώσουμε ἀληθινῇ εἰκόνᾳ πολλῶν σπουδαίων μαθημάτων.—Φυσικά, μερικὰ μαθήματα, κυρίως οἱ φυσικὲς ἐπιστῆμεις, δὲν ἐπιδέχονται χιονμοριστικὴν διδασκαλίαν. Σ' αὐτὰ ὁ ἐξυπνος δάσκαλος θὰ ἐξακολουθῇ νὰ παρεμβάλλῃ ἀπὸ τὰ ἔξω ἀναλαμπὲς χιοῦμορ, γιὰτὶ ξέρει ὅτι πενήντα πέντε λεπτῶν ἐργασία σὺν πέντε λεπτοῖς γέλια ἀξίζουν τὸ διπλάσι ἀπὸ ἐξήντα λεπτῶν μονότονον ἐργασία.

[illegible]

"Οχι, δὲν πρέπει νὰ ἔχῃς τὸ χιοῦμορ ὡς ὅπλο, γιὰ νὰ τυραννῇς τὴν τασι. Δεῖν
πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦται γι' αὐτὸ τὸ σκοπό. Τίς περισσότερες φορὲς χρησιμοποιοῦν
ὁχι τὸ χιοῦμορ, παρὰ τὴν εἰρωνεία καὶ τὸ σαρκασμό, διότι αὐτὰ τὰ δύο κατὰ βάθος
σημαίνουν πνευματικὸ δεσποτισμὸν. Ὁ πραγματικὸς σκοπὸς τοῦ χιοῦμορ στὴ διδα-
σκαλία εἶναι βαθύτερος κ' ἔχει μεγαλότερη ἀξία. Ὁ σκοπὸς του εἶναι νὰ συνδέῃ μα-
θητὲς καὶ δάσκαλο καὶ νὰ τοὺς ἐνώνῃ μὲ τὴ χαρά. "Ενας γεροδάσκαλος, σοφώτατος,
εἶπε κάποτε : « "Έχω τὴν ιδέα πὼς μιᾷ μέρᾳ διδασκαλίᾳ πάει χαμένη, ἂν δὲν γελᾷ-
σουμε μιὰ φορὰ μὲ τὴν καρδιά μας ». "Ηθελε νὰ εἰπῇ ὅτι, ὅταν οἱ ἄνθρωποι γελοῦν
ὅλοι μαζί, παύουν νὰ εἶναι νέοι καὶ γέροι, δάσκαλοι καὶ μαθητές, ἐργάτες κ' ἐπιστά-
της, δεσμοφύλακας καὶ φυλακισμένοι καὶ γίνονται μιὰ ἐνιαία ομάδα ἀνθρωπίνων
ὄντων, ποὺ χαίρουν τὴν ὑπαρξή τους.

Μιὰ ἀπ' τὶς μεγαλύτερες χαρὲς τοῦ δασκάλου προέρχεται ἀπ' τὶς ὥρες ἐκεῖνες

* Απόσπασμα από το βιβλίο του αμερικανού καθηγητού Gilbert Highet με τον τίτλο «Η Τέχνη να διδάσχει» που εκυκλοφόρησε ελληνικά από τον εκδοτικό οίκο «Ικαρος».

πὸν νιώθεις ὅτι κάθε λέξη ποὺ προφέρεις σὺ, τὴν ἀκούει ὄχι ἓνα ἄθροισμα νυσταλέων
 καὶ ὑπάκουων ἀτόμων, παρὰ μιὰ ομάδα ποὺ τὴ δημιουργεῖς ἐσὺ, καὶ ποὺ ἀντιστρέφως
 καὶ κίνητη δημιουργεῖ ἐσένα. Διότι ἀντὶ τὰ ἐπαναλαβαίνης γεγονότα ποὺ ἀπομνημό-
 νευσες, καὶ γὰρ τὰ τηλεφωνῆς μέσα ἀπ' τὴν πνιγρὴ ἀτμόσφαιρα σὲ μισόκουφα αὐτιά
 καὶ τσαλακωμένα σημειωματάρια, ξυπνᾷς μυαλὰ ποὺ σοῦ προβάλλουν ἀπορίες καὶ
 σὺ τοὺς ἀπαντᾷς· διότι σὲ ὥθει ἡ ἐνέργεια τῶν νέων στὴν ἀναζήτηση τῆς ἀλήθειας
 κι' ἀπ' αὐτὸ ἀντλεῖς τὴ δύναμη γὰρ κατευθύνῃς τὴν ἔρευνα· καὶ διότι ἐσὺ καὶ τὰ λόγια
 σου κ' ἡ τάξη ποὺ ἀκούει καὶ σκέπτεται εἶναι ὅλα μέρη τῆς ἀκατάπαυτης ἐνεργείας
 τοῦ ἀνθρώπινου. Λογικοῦ.

Αὐτὸ θὰ τὸ αἰσθανθοῦν καὶ οἱ μαθητὲς σου. Ἄν τὸ αἶσθημα αὐτὸ ὑπάρχῃ, θὰ εἶναι κοινὸ πρὸς ὅλους. Ἐνὰ ἀπ' τὰ κύρια ἔργα τοῦ δασκάλου εἶναι νὰ τὸ δημιουργήσῃ καὶ νὰ συντελέσῃ ὥστε νὰ πραγματοποιηθῇ. Ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ, ἂν δὲν ὑπάρχῃ σχέση, ἕνα δοῦναι καὶ λαβεῖν, κάτι σὰν ὁμοφυλικὴ σχέση μεταξὺ μαθητῶν καὶ δασκάλου. Ἐνὰ μέσο γὰρ νὰ δημιουργήσῃ αὐτὴ τὴν σχέση εἶναι τὸ χιῶμορ. Ὅταν ἡ τάξις καὶ ὁ δάσκαλός της γελοῦν ὅλοι μαζί, παύουν γιὰ λίγο νὰ εἶναι ξεχωριστὰ ἄτομα, πὺν τὰ χωρίζει ἡ ἐπιβολὴ καὶ ἡ ἡλικία. Γίνονται μιὰ μονάδα, πὺν νιώθει εὐχαρίστηση καὶ χαίρεται τὴν πείρα πὺν μοιράζονται ὅλοι. Ἄν ἡ κοινότης αὐτὴ μπορῇ νὰ παραταθῇ ἢ νὰ ἀποκατασταθῇ καὶ νὰ ἐφαρμοστῇ στὴν ἐργασία τοῦ σκέπτεσθαι, τότε ὁ δάσκαλος πέτυχε.

Μπορούμε τούτο να το μεταφράσουμε στην καθιερωμένη ψυχολογία. Ὑπάρχουν δύο ἰσχυρά ἔνστικτα πού τά ἔχουν ὅλα τά ἀνθρώπινα ὄντα καί πού μποροῦν νά χρησιμοποιοῦν στή διδασκαλία. Εἶναι τὸ ἀ γ ε λ α ῖ ο ἔ ν σ τ ι κ τ ο καί ἡ ἀ γ ά π η π ρ ὸ ς τὸ π α ι γ ν ῖ δ ι. Βάλε πενήντα ἀνθρώπους νά περάσουν ἓνα λόφο, νά κατεβοῦν στήν κοιλάδα καί νά πᾶν ὡς τήν πλησιέστερη πόλη σέ τέσσερες ὥρες. Ἄν δοκιμάσουν νά τὸ κάμουν χωριστά ἕνας-ἕνας, πολλοί θά φθάσουν ἀργά καί ὅλοι σχεδόν θά εἶναι κατὰκοποι. Ἄν βαδίσουν κατὰ ομάδες, θά κουραστοῦν λιγώτερο καί θά φτάσουν γρηγορώτερα. Ἄν τὸ κάνουν χωρισμένοι σέ δύο μόνο ομάδες πού νά ἀμιλλῶνται ἡ μιὰ μέ τήν ἄλλη, ἢ σάν πεζοπορικὴ ομάδα τραγουδώντας τραγούδια μέ ρυθμό, δέν θά κουραστοῦν σχεδόν καθόλου, θά προχωροῦν συγκεντρωμένοι καί θά τὸ χαίρωνται. Ἀκριβῶς μέ τὸν ἴδιο τρόπο, ἂν μιὰ τάξη μέ τριάντα νεαροὺς τήν κάμης νά ριώση ὅτι εἶναι ἓνα σύνολο κι' ἂν τοὺς δώσης κάποιο λόγο, ὥστε νά τὸ χαίρωνται αὐτό, θά κάνουν δουλειά ἐνῷ φορὲς καλύτερη ἀπὸ τριάντα ἄτομα πού δουλεύουν, ἐπειδὴ τὰ ἐξαναγκάζουν ἄλλοι. Καί τὸ καλύτερο μέσον νά κινήσης τὰ δύο αὐτὰ ἔνστικτα, εἶναι ἓνα καλὸ ἀστεῖο.

“Ένα λειτούργημα τοῦ δασκάλου εἶναι νὰ γεφυρώσῃ τὸ χάσμα μεταξὺ νεαρᾶς καὶ ἀνδρικῆς ἡλικίας. “Αν νιώθῃ ἀπὸ χιοῦμος, μπορεῖ νὰ τὸ φτιάσῃ τὸ γεφύρι. Οἱ νέοι νομίζουν ὅτι οἱ ἡλικιωμένοι εἶναι βαρετοί. Οἱ ἡλικιωμένοι θεωροῦν τοὺς νέους ἀνόητους. Αὐτὸ εἶναι ἡ βάση γιὰ τὴν ἀμοιβαία παρανόηση τῶν ἡλικιῶν καὶ σ’ αὐτὴν τους. Αὐτὸ εἶναι ἡ βάση γιὰ τοὺς βλάβης νὰ κάνουν χωρὶς καταναγκασμό. Μολαταῦτα ἀπάνω τίποτα δὲν μπορεῖς νὰ τοὺς βάλῃς νὰ κάνουν χωρὶς καταναγκασμό. Μολαταῦτα ἀπάνω νὰ δείξῃ στοὺς νέους ὅτι δὲν εἶναι ὅλοι ὅσοι πέρασαν τὰ εἰκοσιπέντε τροστο, ὥστε νὰ μὴν ταυτοχρόνως ἀρκετὰ γιὰ τοὺς μαθητές του, καὶ θὰ καταλάβῃ πεθαμένοι, θὰ μάθῃ ταυτοχρόνως ἀρκετὰ γιὰ τοὺς μαθητές του, καὶ θὰ καταλάβῃ πὼς ἡ ἀνοησία τους εἶναι μόνο ἀδεξιότητα, ποὺ ἐξόχως μπορεῖ νὰ τὴ νιώσῃ καὶ νὰ τὴ διαλύσῃ. Καὶ τὰ δύο μέρη θὰ καταλάβουν καλύτερα τὸ ἓνα τὸ ἄλλο καὶ θὰ συνεργάζονται. Ἡ οὐσία τοῦ διδάσκειν εἶναι τὸ «**δ' λ ο ι μ α ζ ί**».

Ἀλλὰ τί εἶδους ἄντρας ἢ γυναῖκα εἶναι ὁ καλὸς δάσκαλος; Ὑπάρχουν προσόντα ποὺ εἶναι ἀπαραιτήτως οὐσιώδη;

Ὁχι καὶ πολλά. Ἀλλὰ εἶναι ἀσφαλῶς τρία.

Τὸ πρῶτο εἶναι ἡ μνήμη. Δάσκαλος μὲ ἀνεπαρκῆ μνήμη εἶναι γελοῖος καὶ ἐπικίνδυνος. Εἶναι σὰν τὸ μουσικό, πὺν ἀναγγέλλει κάποιο κοντσέρτο μὲ ἀξιώσεις καὶ παίζει ἕνα σωρὸ στραβὲς νότες· ἢ σὰν τὸν ἡθοποιό, πὺν ἀρχίζει τὸ ρόλο του καὶ λέει καὶ ἐπαναλαμβάνει τὴν ἴδια φράση κ' ὕστερα κόκκαλο· ἢ σὰν τὸν γιαντρί, πὺν δίνει ἕνα γραμμάριο ἀρσενικό ἀντὶ ἕνα κόκκο· ἢ σὰν τὸν ἀστρονομικό τῆς τροχαίας, πὺν διευθύνει τρεῖς σειρὲς ὀχήματα τῇ μίᾳ μέσα στὴν ἄλλην· ἢ σὰν τὸν ἔμπορο, πὺν ἀδυνατεῖ νὰ βρῇ τὸ ἐμπόρευμα πὺν ζητοῦν οἱ πελάτες του («ξέρω πὺς κάποτε ἐδῶ ἦταν· μὴ σιγμὴ, θὰ θυμηθῶ σὲ λιγάκι πὺν τὸ ἄφησα, νὰ ἰδῶ...»). ἢ σὰν τὸ ζωγράφο, πὺν ζωγραφίζει καὶ τὰ δύο μάτια ἀπ' τῇ μίᾳ πλευρᾷ τῆς μύτης—ὄχι, ὄχι, διότι ἀκόμα ζῇ ὁ Picasso κ' εἶναι διακεκριμένος ζωγράφος, ἀλλὰ ἀσφαλῶς ἐκεῖνοι οἱ ἄλλοι ζωγράφοι... Φυσικά πρέπει νὰ θυμᾶται ὅλα τὰ οὐσιώδη τοῦ μαθήματός του. Ἄν πότε-πότε λησμονῇ κάποια λεπτομέρεια, ἢ τάξιν θὰ καταλάβῃ καὶ θὰ τὸν συγχωρήσῃ. («Ἀς κοιτάξῃ ἐλεύθερα κ' ἀνοιχτὰ—κατὰ προτίμησιν τίς δικές του σημειώσεις, ὄχι τὸ βιβλίον»). Ἡ μνήμη του ἔχει ἐπίσης σημασίαν γιὰ νὰ θυμᾶται ὅ,τι λέγεται στὴν τάξιν. Ἄν παρουσιάζεται καμιά ἀπορία καὶ συζητεῖται, ἂς θυμᾶται νὰ τὴν ξαναφέρῃ στὴ μέσῃ μιὰ-δύο ἐβδομάδες ἀργότερα μὲ ἄλλην εὐκαιρίαν. Ἄν προσφέρεται μόνος του κάποιος μαθητὴς νὰ δώσῃ μιὰ καλὴ διασάφισιν ἀπὸ κεῖνα πὺν διάβασε κατ' ἰδίαν, ἢ ἀπὸ κάτι μὲ τὸ ὁποῖο καταγίνεται ἐρασιτεχνικά, νὰ θυμᾶται ὁ δάσκαλος νὰ τοῦ ζητήῃ κ' ἄλλην ἀργότερα. Ὅταν μερικοὶ βρίσκουν κανένα πρόβλημα πάρα πολὺ δύσκολο, νὰ δίνῃ ἰδιαίτερη προσοχὴ σ' αὐτοὺς—στὸ ἐπόμενο παρόμοιο πρόβλημα πὺν θὰ παρουσιάσῃ. Ἡ μνήμη γιὰ τὸ δάσκαλο εἶναι τόσο σπουδαῖο πρᾶγμα, ὅσο καὶ γιὰ ἄλλα ἐπαγγέλματα. Ἡ δημιουργικὴ μνήμη εἶναι μιὰ ἀπ' τίς ἀρετὲς πὺν διακρίνουν τὸν καλὸ δικηγόρο, γιαντρί ἢ δάσκαλο ἀπ' τὸν μέτριον.

Ἡ καλὴ δημιουργικὴ μνήμη τοῦ δασκάλου βοηθεῖ τοὺς νέους σὲ μιὰν ἀπὸ τίς σπουδαιότερες δουλειὰς τους. Ἡ προσοχὴ τους εἶναι ζωντανὴ καὶ ὀξεῖα ἢ ἀντίληψή τους, ἀλλὰ τὸ βρίσκουν δύσκολο νὰ κάνουν τὸ συσχετισμό. Πολλὰ πράγματα πὺν μαθαίνουν, πέφτουν ἀπλῶς μέσα στὸ μυαλό τους σὰν κομμάτια μέταλλο καὶ μένουν ἐκεῖ. Στὶς ἐξετάσεις σέρνουν ἔξω τὰ κομμάτια αὐτά, τὰ γυαλίζουν καὶ μᾶς τὰ παρουσιάζουν. Ὑστερα τὰ ξαναβάζουν στὴ θέσιν τους, ἢ κάποτε τὰ πετοῦν. Ἄν τὰ πράγματα αὐτὰ μένουν ἀποθηκευμένα, ὅσο καλὰ κ' ἂν τὰ ἔχουν γυαλίσει καὶ συσκευάσει, οἱ κάτοχοί τους δὲν εἶναι μορφωμένοι. Ἡ δουλειὰ τοῦ δασκάλου εἶναι νὰ διαβιβάσῃ ἀνάμεσα σ' αὐτὰ ρεύματα ἐνδιαφέροντος καὶ ἐνεργείας, τὸν καιρὸ πὺν τὰ μαθαίνουν καὶ κατόπιν, ἔτσι πὺν νὰ λυώσουν, νὰ συγχωνευθοῦν, ν' ἀποκτήσουν συνοχή, νὰ πάρουν ζωὴ καὶ ν' ἀναπτύχθουν καὶ νὰ γίνουν ζωντανὰ μέρη τοῦ μυαλοῦ πὺν τὰ περιέχει. Ἐνας ἑξοχος τρόπος γιὰ νὰ τὸ ἐπιτύχῃ αὐτό, εἶναι νὰ ἀποδείξῃ πὺς συνδέονται ὀργανικὰ πράγματα πὺν φαινομενικὰ ἀπέχουν τὸ ἕνα ἀπ' τὸ ἄλλο, καὶ τοῦτο κάποτε μπορεῖ νὰ γίνῃ πολὺ καλύτερον παρεμπιπτόντως καὶ ὄχι σὲ προπαρασκευασμένο μέρος τοῦ μαθήματος. Ὅταν τοῦτο ἐπιτευχθῇ, νὰ ἡ ἀμοιβὴ τοῦ δασκάλου : βλέπει νὰ φωτίζονται, ἢ μιὰ κοντὰ στὴν ἄλλην, δύο ἀγραφες περιοχὲς τοῦ ἐγκεφάλου μὲ τοὺς ἐνωτικούς δεσμοὺς πὺν ἀκτινοβολοῦν ἢ μιὰ μὲ τὴν ἄλλην, καὶ νὰ ζωντανεῖον.

* * *

Μετὰ τὴ μνήμη ἔρχεται ἡ δύναμις τῆς θελήσεως. Ὁ καλὸς δάσκαλος εἶναι ἀποφασιστικός. Τοῦτο τὸ ἥξεραν καλὰ τὸν δέκατο ἑνῶστο αἰῶνα. Ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν ἐποχὴ γονέων σιδερένιας θελήσεως καὶ δασκάλων ἄκαμπτων. Κάποτε ἦταν ἀπλῶς τύραννοι. Κάποτε ὅμως ἦταν συνετοί—συνετοὶ καὶ δραστήριοι παιδαγωγοί· κ' ὅταν ἀκόμη τὰ παιδιά πὺν ἐβγαζαν, συχνὰ ἐπαναστατοῦσαν, γίνονταν μορφωμένοι ἐπαναστάτες. Ἡ ἀνάγκη αὐτὴ σήμερον δὲν εἶναι καὶ τόσο γνωστὴ—στὰ σχολεῖα τουλάχιστο τῶν Ἀντικῶν δημοκρατιῶν. Εἶχε ἀναγνωριστῇ στὴ Γερμανίαν τὸν καιρὸ τοῦ Ἐθνικο-σοσιαλισμοῦ, ὅπου ἡ δύναμις θελήσεως θεωροῦνταν ὡς μιὰ ἀπὸ τίς κύριες ἀρετὲς τοῦ δασκάλου καὶ μιὰ ἀπ' τίς κύριες ἀρετὲς, πὺν ἔπρεπε ν' ἀναπτύξῃ στοὺς μαθητὲς

του. Οἱ δάσκαλοι στὴν Ἀμερική, στὴν Ἀγγλίαν, στὴ Γαλλίαν, στὴν Ἰταλίαν κ' ἄλλοι ἀποφεύγουν νὰ ἐπιδεικνύουν θέλησιν καὶ προτιμοῦν νὰ εἶναι προσηγεῖς—πρᾶγμα πὺν συχνὰ θὰ εἴπῃ, νὰ εἶσαι χαρούμενος κ' ἐπιεικής καὶ νὰ ξεφεύγῃς ἀπ' τίς δυσκολίες. Γενικά δὲν διδάσκουν τόσο καλὰ, ὅσο οἱ ἀποφασιστικοὶ προκατοχοὶ τους.

Ἐν τούτοις εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι ὁ δάσκαλος χρειάζεται δύναμιν θελήσεως. Ὅποιος ἀντίκρουσε ποτὲ τὸν τάξιν κ' εἶδε τριάντα ξενάρια μάτια στράμμένα πρὸς αὐτόν, τὸ ξέρει αὐτό. Μερικὲς νευρικές γυναῖκες στέκουν πίσω ἀπ' τὴν ἑδραν τους, σὰν νὰ παραμονεύουν λεοπαράδαις ἀπ' τὸν κρυψώνα τους, ἐνῶ ὑπάρχουν δάσκαλοι πὺν περπατοῦν πέρα-δῶθε ἀνάμεσα στοὺς μαθητὲς τους συλλαμβάνοντας κάθε βλέμμα, γαβγίζοντας καὶ πετώντας σύντομες καὶ βίαιες φράσεις, πὺν μόνον τὸ μαστίγιον τοὺς λείπει γιὰ νὰ εἶναι θηριοδαμαστές. Μολαταῦτα φαίνεται πὺς μερικοὶ δάσκαλοι δὲν ξέρουν γιὰτί πρέπει νὰ ἔχουν ἰσχυρὴ θέλησιν καὶ νὰ τὴ χρησιμοποιοῦν : ἴσως ντρέπονται λιγάκι γιὰ τὴν ἀνάγκη αὐτή, μάλιστα τὴ φοβοῦνται κιόλα· αἰσθάνονται πὺς σὲ μιὰ κοινωνίαν τέλεια δὲν χρειάζεται ἐπίδειξιν σιδερένιας θελήσεως μέσα στὸ σχολεῖον. Καὶ ὅμως.

Γιὰ ν' ἀντιμετωπίσῃ ὁ δάσκαλος τίς φυσικὰ καὶ ἀσύνειδες ἀντιστάσεις τῶν μαθητῶν του, χρειάζεται νὰ ἔχῃ δυνατὴ θέλησιν. Ἄν εἶναι καλὸς δάσκαλος, θὰ τοὺς δαμάξῃ καὶ θὰ τοὺς κατευθύνῃ, ἀντὶ νὰ τοὺς βροῖσῃ ἀντιμέτωπους καὶ νὰ κἀνὴ πάλιν μαζί τους· καὶ γιὰ νὰ τὸ πετύχῃ αὐτό, θὰ χρειαστῇ ἀκόμα ἰσχυρότερη καὶ ὠριμώτερη θέλησιν. Ὁ φρόνιμος δάσκαλος ἀφήνει στοὺς ζωηροὺς νέους μιὰ διέξοδον νὰ ξεσποῦν κατὰ πολλοὺς τρόπους, κ' ἔτσι γλυτώνει ἀπὸ θυελλώδεις ἐκδηλώσεις τῆς πλεονάζουσας ἐνεργείας τους. Μιὰ ἄλλη χρῆσις τοῦ χιούμορ στὴ διδασκαλίαν εἶναι αὐτὴ τὴν ἐνέργειαν νὰ τὴν κατευθύνῃ σὲ ἄθωον, χαρούμενον γέλιο. Ὅμως χρειάζεται δάσκαλος μὲ τετράγωνον μυαλό, γιὰ ν' ἀντιστέκεται στὴ διαρκὴ ἀπειλή της καὶ νὰ τὴ συγκρατῇ, ὅταν φτάσῃ στὸ σημεῖον πὺν κοιντεῖ νὰ ξεσπάσῃ.

* * *

Μνήμη λοιπὸν καὶ δύναμις θελήσεως εἶναι δύο ἀρετὲς πὺν κάνουν τὸν καλὸ δάσκαλο. Ἡ τρίτη εἶναι ἡ καλωσύνη. Δύσκολονὰ διδάξῃς ὅ,τιδήποτε χωρὶς καλωσύνη. Μπορεῖς βέβαια νὰ τὸ κάμῃς μὲ τὸν ἰσχυρὸ ἐξαναγκασμό—ὅπως οἱ θηριοδαμαστές διδάσκουν τοὺς μαθητὲς τους τὰ θηρία—δὲν ὑπάρχουν ὅμως πολλοὶ τύποι μαθητῶν στοὺς ὁποίους νὰ ἐφαρμόσῃς παρόμοιον ἐξαναγκασμό. Τὰ λιοντάρια εἶναι φυλακισμένα καὶ εἶναι δυνατόν κάπως νὰ τὰ ἐκφοβίσῃς μὲ πυρρῶνα σίδερα καὶ μὲ ὅπλα. Παιδιά πὺν μαθαίνουν θρησκευτικὰ κείμενα σὰν τὸ Κοράνι καὶ τὸ Ταλμούδ, εἶναι ἐγκλωβισμένα μέσα σὲ γενεὲς προηγούμενων προτύπων καὶ τὰ παροτρύνουν νὰ ἐπιμένουν ἢ φιλοδοξοῦν ἢ δική τους καὶ τῶν γονέων τους. Μαθητὲς στρατιωτικῶν σχολῶν καὶ μερικῶν ἄλλων ἰδρυμάτων, ὅπου ἡ φοίτησις εἶναι προνόμιον ὀλίγων, προχωροῦν μόνον τοὺς μέσα στὸν αὐστηρὸν πειθαρχικὸν μηχανισμό τῆς σχολῆς, ἀκόμα κ' ἂν τοὺς μισῇ ὁ καθηγητὴς τόσο ὅσο κ' αὐτοὶ ἐκεῖνον. Ἀλλὰ σ' ὅλα σχεδὸν τὰ ἄλλα σχολεῖα οἱ μαθητὲς πρέπει νὰ αἰσθάνονται ὅτι ὁ δάσκαλος θέλει νὰ τοὺς βοηθήσῃ, ὅτι θέλει νὰ γίνωνται καλύτεροι, ὅτι ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν πρόδόν τους, ὅτι λυπᾶται γιὰ τὰ σφάλματά τους, χαίρεται γιὰ τίς ἐπιτυχίες τους καὶ βλέπει μὲ συμπάθειαν τὴν ἀνεπάρκειάν τους. Τὸ νὰ μάθῃς κάτι πὺν ἀξίζει, εἶναι δύσκολον πρᾶγμα. Μερικοὶ τὸ βρίσκουν πολὺ ὀδυνηρό. Ὅλοι τὸ βρίσκουν κοινραστικό. Λίγα πράγματα μετριάξουν τὴν δυσκολίαν, τὸν πόνον καὶ τὴν κόπωση, ὅπως ἡ καλωσύνη τοῦ ἱκανοῦ δασκάλου.

Ἡ καλωσύνη αὐτὴ πρέπει νὰ εἶναι γνήσια. Ὅλων τῶν ἡλικιῶν οἱ μαθητὲς, ἀπὸ τὰ ἀμέριμνα παιδάκια ἕως τοὺς πτυχιούχους πὺν ἐργάζονται σκληρά, ἀνακαλύπτουν εὐκόλως καὶ γρήγορα τὸ δάσκαλον πὺν δὲν τοὺς ἀγαπᾷ, τόσο εὐκόλως, ὅσο ὁ σκύλος ἐκεῖνον πὺν τὸν φοβάται. Περιστὸ νὰ προσποιεῖσαι ὅτι τοὺς ἀγαπᾷς ἂν δὲν τὸ αἰσθάνεσαι μέσα σου.

Ἐξ ἄλλου δὲν χρειάζεται καθόλου νὰ τοὺς τὸ δείγνῃς χτυπώντας τοὺς ἐλαφρὰ στὸν ὄμο, μὲ νεύματα καὶ μὲ χειρονομίες καὶ μὲ γλυκανάλατα χαμόγελα. Καθηγητὴς μὲ πρόσωπο σοβαρό, πὸν σπάνια προσφωνεῖ φοιτητὴ μὲ τ' ὄνομά του καὶ πὸν μόνο τὸ ἔργο του σκέπτεται, πὼς δηλαδή νὰ τὸ διασαφηνίσῃ ἐντελῶς καὶ νὰ τοὺς κάμῃ νὰ θυμῶνται π.χ. τὶς βασικὲς ἀρχὲς τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας ἢ τὴν ἐξουσία τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἀναγνωρίζεται συχνὰ ἀπὸ τοὺς φοιτητὲς ὡς δάσκαλος, πὸν ἐνδιαφέρεται πράγματι γιὰ τὸ ἔργο τῆς διδασκαλίας καὶ ἐπιθυμεῖ ἢ τὰξὴν του νὰ προοδεύῃ. Δὲν φτάνει ὅμως νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὸ μάθημά του. Πολλοὶ ἐνδιαφέρονται γιὰ κάποιο θέμα χωρὶς νὰ θέλουν νὰ τὸ διδάξουν σὲ κανέναν ἄλλον. Ἄν ὅμως ἐνδιαφέρεται πράγματι νὰ μάθουν γαλύτερα τὸ μάθημά τους καὶ νὰ τὸ ἐννοήσουν κατὰ βάθος, καὶ ἂν δὲν περιμένῃ νὰ τὸ ἀντιληφθοῦν μὲ τὸ πρῶτο ὄλοι οἱ μαθητὲς του παρὰ βοηθῇ τοὺς βραδύνοντες καὶ διορθῶν τοὺς ἐπιπόλαιους, τότε θὰ θεωρεῖται καλός, μὴ τὸν πρὸς τὸ πρόσωπό του μένει σοβαρώτατο καὶ οἱ τρόποι του στυγνοὶ καὶ ψυχροί.

Μόλον τοῦτο ἢ καλωσύνη πρέπει νὰ ὑπάρχῃ. Μπορεῖ νὰ εἶναι καλωσύνη ἐνὸς μεγαλύτερου ἀδελφοῦ ἢ ἀδελφῆς, ἀκόμα καὶ γονέως. Μπορεῖ νὰ εἶναι καλωσύνη ἐνὸς συμμαθητῆ. Μερικὲς φορὲς ἢ καλωσύνη εἶναι συμπάθεια βασιζόμενη σὲ τοπικὸ πατριωτισμό, ὅπου ὁ δάσκαλος νιώθει πὼς βοηθεῖ τὴν νέα γενεὰ τῶν συμπολιτῶν του ν' ἀναπτυχθῇ καὶ νὰ εὐτυχήσῃ. Ἄν ὅμως ὁ δάσκαλος δὲν αἰσθάνεται καμιάν ἀπ' αὐτὲς τὶς συγκινήσεις, οὔτε τίποτε παρόμοιο, ἂν θεωρῇ τοὺς μαθητὲς ἀπλῶς ὡς ἀναγκαῖο κακό, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ὅπως θεωρεῖ καὶ τὰ ἐντυπα πὸν τοῦ φέρουν γιὰ νὰ πληρώσῃ τοὺς φόρους του, τότε θὰ τοῦ εἶναι ἀκόμα περισσότερο δύσκολο νὰ ἐκτελῇ τὸ ἔργο του, θὰ τὸ κάμῃ πολὺ πῶς ὀδυνηρὸ γιὰ τοὺς μαθητὲς καὶ πολὺ λιγώτερο ἀποδοτικό. Ὁ κάθε δάσκαλος δὲ χωνεύει μερικὸν μαθητὲς—τὰ ξετίσιπτα κορίτσια μὲ τὰ βαμμένα χεῖλια, τοὺς σκυθρωποὺς πρόστυχους νεαροὺς, τοὺς ἀδιάντροπους καὶ χυδαίους γελωτοποιοὺς, πὸν γίνονται σιχαμεροὶ ὅσο δὲν παίρνει, τόσο μᾶλλον ὅσο ὅλα αὐτὰ τὰ κάνουν ἐξεπότηδες! Ἄν ὅμως ὁ δάσκαλος βροῖσκῃ πὼς ὁ ἴδιος δὲν ἀγαπᾷ τοὺς μαθητὲς του, πρέπει ν' ἀλλάξῃ τὸ χαρακτῆρα τὸν, κι' ἂν δὲν μπορῇ, ν' ἀλλάξῃ ἐπάγγελμα.

GILBERT HIGHET

Μετάφρ. ΕΥΑΓ. ΠΑΝΕΤΣΟΥ

ΓΑΛΛΙΑ

Διεθνὲς Συνέδριο τῆς Ψυχολογίας
τοῦ παιδιοῦ στὸ Παρίσι.

Μὲ πρωτοβουλία τοῦ Ψυχολογικοῦ Ἐργαστηρίου τοῦ παιδιοῦ καὶ τοῦ περιοδικοῦ *Enfance*, ἔγινε τὸν Ἀπρίλιο τοῦ ἔτους τούτου στὸ μεγάλο ἀμφιθέατρο τῆς Σορβόννης, τὸ Διεθνὲς Συνέδριο τῆς Ψυχολογίας τοῦ Παιδιοῦ. Ἐξακόσιοι περίπου ἐπιστήμονες, οἱ πῶς πολλοὶ πανεπιστημιακοὶ καθηγητὲς, ἀντιπρόσωποι 36 χωρῶν, ἀνάμεσα σὲς ὅποιες ἢ Ἀγγλία, ἢ Ρωσσία, ἢ Ἀμερική, ἢ Δυτικὴ καὶ Ἀνατολικὴ Γερμανία, ἢ Γιουγκοσλαβία, ἢ Πολωνία, οἱ χώρες τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς, ἐργάστηκαν ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα ὑπὸ τὴν προεδρία τοῦ καθηγητοῦ Henri Wallon ἀπάνω σὲς πολλαπλὰ προβλήματα τῆς παιδικῆς ἡλικίας.

Δύο ἦσαν τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ συνεδρίου. Τὸ πρῶτο ὅτι ἐπῆραν μέρος ἀντιπρόσωποι ὅλου τοῦ κόσμου, πὸν μέσα σὲ ἀτμόσφαιρα πολιτισμοῦ καὶ κατανόησης παρουσίασαν ἀνάγλυφα τὴν προσπάθεια πὸν καταβάλλεται στὴ χώρα τοὺς γιὰ τὴ μελέτη τοῦ παιδιοῦ καὶ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν ἀναγκῶν του. Τὸ δεύτερο χαρακτηριστικὸ εἶναι ὅτι ἡ συζήτηση γύρω ἀπὸ τὸ παιδί δὲν περιορίσθηκε μόνο σὲ ζητήματα καθαρὰ παιδαγωγικά ἢ καθαρὰ ψυχολογικά, ἀλλὰ ἀπλώθηκε σὲ ὅ,τι εἶναι δυνατόν νὰ ἔχει σχέση μὲ τὴν παιδικὴ ἡλικία, ἔτσι πὸν ν' ἀντικρουεῖ τὸ πρόβλημα «παιδικὴ ζωὴ» στὴν ἐνότητά του.

Ὁ καθηγητὴς H. Wallon ἐτόνισε ξεχωριστὰ τὸ σημεῖο αὐτό. «Τὸ συνέδριό μας» εἶπε «ἀδὲν συγκεντρώνει μόνο ψυχολόγους ὅλων τῶν ἐθνικοτήτων. Γιατροί, παιδαγωγοί, δάσκαλοι, κοινωνικοὶ λειτουργοὶ ἀπάντησαν στὴν πρόσκλησιν πὸν

τοὺς ἔγινε. Πραγματικὰ ἢ προσωπικότητα τοῦ παιδιοῦ ἀποτελεῖ ἓνα σύνολο πὸν δὲν μπορεῖ νὰ κομματιαστῇ ἀνάμεσα σὲ ξεχωριστὰ εἰδικευμένους ἐπιστήμονες. Ἐδῶ ὑπάρχει ζήτημα ὑγείας, ἐκεῖ ἐκπαίδευστος, πῶς πέρα ἡθικῆς ἀγωγῆς, ἄλλου προστασίας ἢ κοινωνικῆς μέριμνας. Ἀσφαλῶς οἱ διαφορὲς ἀρμοδιότητες εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ νὰ γνωρίσουμε, νὰ συνδράμουμε, νὰ προφύλαξουμε τὸ παιδί, ὅμως δὲν πρέπει ν' ἀγνοοῦνται μετὰξὺ τους. Πρέπει νὰ συντονίζον τὶς προσπάθειές τους».

Δύο ἦσαν τὰ βασικὰ θέματα πὸν εἶχαν καθοριστῇ γιὰ τὶς συζητήσεις τοῦ συνεδρίου: 1) Ἡ προσφορά τῆς Ψυχολογίας στὴν Παιδαγωγική, καὶ 2) Τὸ παιδί καὶ τὰ περιβάλλοντά του. Γύρω ὅμως ἀπὸ τὰ κεντρικὰ αὐτὰ θέματα ἔγιναν περὶ τὶς 130 εἰσηγήσεις ἀπάνω σὲ βιολογικά, ἱατρικά, ψυχοθεραπευτικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ ζητήματα. Ἀναφέρουμε μερικὲς ἀπὸ αὐτὲς:

- J. Piaget (Γενεύη): Ἐφαρμογὴ τῆς Ψυχολογίας τῶν πράξεων στὴν παιδαγωγικὴ τῶν μαθηματικῶν.
- C. de Mathaus (Μπουένος Ἀίρες): Τὸ παιδί σὲ περιβάλλον σανατορίου.
- J. Lezine (Παρίσι): Τὸ παιδί σὲ περιβάλλον βρεφοκομείου.
- J. Plata (Μαδρίτη): Ἡ ψυχολογία τοῦ τυφλοῦ παιδιοῦ.
- F. Baumgarten (Βέρνη): Ἐρευνὲς ἀπάνω στὴν παιδικὴ λογική.
- Smirnov (Μόσχα): Ἡ Παιδαγωγικὴ Ψυχολογία στὴν Ε.Σ.Σ.Δ.
- Minchinskaja (Μόσχα): Προβλήματα ψυχολογικὰ τῆς διδασκαλίας.
- E. Schoenberger (Νέα Ὑόρκη): Τὸ παιχνίδι σὰν μέσον ψυχοθεραπείας τοῦ παιδιοῦ.

- M. Djelepy (Παρίσι): Ψυχολογικός ρόλος της αρχιτεκτονικής στα παιδικά ιδρύματα.
- E. Sensani (Ρώμη): Σχέση ανάμεσα στο οικογενειακό περιβάλλον και την παιδική έγκληματικότητα.

Το συνέδριο έτελειωσε τις εργασίες του στις 26 του 'Απρίλη. Οί υπεύθυνοι των τεσσάρων υποεπιτροπών (στις οποίες είχαν μοιραστεί οι σύνεδροι ανάλογα με τα θέματά τους) παρουσίασαν την εργασία του έξαημέρου, δίνοντας γενικήν εικόνα της πορείας των συζητήσεων και τονίζοντας τα βασικά σημεία που τους απασχόλησαν και τις σπουδαιότερες απόψεις που υποστηρίχτηκαν. Στο τέλος έπηρε το λόγο ο καθηγητής Wallon. Γεμάτος από συγκίνηση ευχαρίστησε τους συνέδρους όλου του κόσμου, που τόσο συναδελφικά και με ανώτερο πνεύμα εργάστηκαν για την προώθηση της επίστημης του παιδιού. 'Εξέφρασε την ικανοποίηση του για την εργασία που έγινε κι' ευχήθηκε, ή εργασία αυτή ν' αποτελέσει την άφετηρία για μια γόνιμη συνερ-

γασία ανάμεσα στους επιστήμονες όλου του κόσμου για το καλό του παιδιού που—σύμφωνα με τα ίδια του τα λόγια—αποτελεί «το μέλλον της κοινωνίας, το μέλλον κάθε λαού, το μέλλον της ανθρωπότητας».

Στην επιτυχία του συνεδρίου συντέλεσαν επίσης οι διάφορες επισκέψεις, που ή οργανωτική επιτροπή του συνεδρίου είχε προετοιμάσει, στα διάφορα Πανεπιστημιακά 'Εργαστήρια της Ψυχολογίας του Παιδιού, στο 'Ινστιτούτο 'Επαγγελματικού Προσανατολισμού, στο Διεθνές Κέντρο Παιδαγωγικών σπουδών των Sèvres, στο μουσείο Cluny, κ. έ. 'Ακόμη και ή διεθνής έκθεση βιβλίου, που οι Presses Universitaires οργάνωσαν ύστερ' από σχετική πρόταση της οργανωτικής επιτροπής του συνεδρίου, και όπου είχαν έκτεθει τα πύδ αντιπροσωπευτικά συγγράμματα της Ψυχολογίας και Παιδαγωγικής όλου του κόσμου, έργα, τα περισσότερα, των συνέδρων, που με το κύρος τους έτίμησαν τις εργασίες του συνεδρίου.

ΜΑΡΙΑ ΠΑΠΑΔΑΚΗ-ΧΟΥΡΔΑΚΗ

Είναι τα παιδιά άγγελοι, ή μικροί βάρβαροι; Κοιτάξετε πίσω στα παιδικά σας χρόνια

Η μεγαλύτερη ίσως αδικία που κάνουμε στα παιδιά είναι ότι σχηματίζουμε γι' αυτά ιδεώδη γνώμη. Στο σύγχρονο βιβλίο δεν εμφανίζεται ποτέ ή ανάγκη αναμορφώσεως του παιδιού. Έρχεται στον κόσμο άγνο ως το χιόνι, τα δε χαρακτηριστικά τα όποια αργότερα αναπτύσσει, απλώς αντανακλούν το περιβάλλον του. 'Εκείνο το όποιον ζητείται είναι ή αναμόρφωση των γονέων του, με τη βοήθεια κατά προτίμηση ενός ψυχιάτρου.

Τελευταίως άκουσα να συζητείται από διμόσιο βήμα το έρώτημα: Τί δημιουργεί έχθρότητα στα παιδιά; Οί άπαντήσεις περιελάμβαναν, όπως θα περίμενε κανείς, συναισθηματικές ανωμαλίες, ταραχές στο σπίτι, υπερβολικές αξιώσεις από τους νεαρούς, εύνοια που δείχνεται σ' ένα παιδί περισσότερο από το άλλο. 'Εκείνο που έλειψε ήταν ή άπλή δήλωση, ότι εκείνο που δημιουργεί την έχθρότητα στα παιδιά είναι ή ίδια ή παιδική ήλικία. Τα παιδιά είναι φυσιολογικώς έχθρικά.

Διάκεινται έχθρικά πρὸς άλλα παιδιά και έχθρικά πρὸς τους ενήλικους, περιλαμβανομένων των γονέων των· μικρά άγόρια πολεμούν μεταξύ τους λ.χ. για το πέσιμο ενός καπέλου· μικρά κορίτσια μαλώνουν βίαια, παίρνουν τις κοΰκλες τους και πηγαίνουν σπίτι τους με δάκρυα. Όλα τα φυσιολογικά παιδιά θεωρούν γενικώς τους ενήλικους φυσικούς έχθρους. Το γεγονός είναι ότι τα παιδιά είναι το κάτω κάτω της γραφής μικρά ζώα, που άργά εξελίσσονται (αν ποτέ γίνη τοϋτο) σε πολιτισμένα ανθρώπινα όντα.

Η συγγενική και εκπαιδευτική λειτουργία με τέτοιο τρόπο επηρεάζει και διοικεί τους μικρούς αυτούς βαρβάρους, ώστε ένας πολιτισμένος ενήλικος μπορεί επί τέλους να ζήσει μαζί τους, και είναι δυνατόν, ώστε αυτοί επίσης με τον καιρό να γίνουν πολιτισμένοι ενήλικοι. Καθώς έδειξεν ο Φρόυντ, ο πολιτισμός δεν είναι εκ φύσεως. Περιλαμβάνει καλλιέργεια και εξημέρωση. Η εξημέρωση όσοδήποτε ήπια και να ενεργείται, χρειάζεται επιβολή.

Για να μὴν έκφραση κανείς στο σημείο τοϋτο έκπληξη φρίκης για τη στάση μου, άπέναντι των μικρών, ας σās εξομολογηθώ ότι, ό,τι γνωρίζω για παιδιά, πηγάζει κυρίως άπ' όσα θυμάμαι από τότε που υπήρξα κ' έγώ παιδί. Μπορώ να το βεβαιώσω, από ζωηρές αναμνήσεις μου, ότι αν οί γονείς και οί δασκάλοι μου δεν κατώρθωναν να σταματήσουν πολλές από τις φυσικές τάσεις μου—με συνδυασμό Ισχύος, άμοιβής και έπικλήσεως εξουσίας ανθρωπίνης και θείας—θα είχα γίνει μάλιστα ιδιωτική και δημοσία...

Ημουν βέβαια «φυσιολογικός» άνθρωπος, εξαιρετικά υγιής, γεμάτος ενέργεια και άρκετά ζωηρός, με λογική κλπ. Παρά το γεγονός ότι ή μητέρα μου πέθανε όταν ήμουν έπτά έτών, έπέρασα στο σπίτι ευτυχισμένη παιδική ήλικία. Τη μητέρα μου διεδέχθηκε ή άδελφή του πατέρα, θεία 'Ελίζα, κατά είκοσι έτη μεγαλύτερή μου. Ήταν μεγαλοφυΐα για τα παιδιά, έπειδή είχε μάθει από τότε που άνέθρεψε τα δικά της. Η μεγαλοφυΐα της συνίστατο στο ν' άγαπά πραγματικά τον άδελφό μου, την άδελφή μου και έμένα, ενώ δεν επέτρεπε «άνοησίες» σε κανένα μας.

Στον κόσμο της θείας 'Ελίζας, σπίτι και σχολείο ήσαν έπιεικείς δεσπότες, όπου τα παιδιά έφέροντο καλά. Υπέρμαχος της τάξεως και της καθαριότητας, δεν είχε την έλα-

Σε άλλες πάλι ή μελέτη των δεδομένων έδειξε πως ήταν ανάγκη να συγκεντρωθούν συμπληρωματικές πληροφορίες και από άλλα πρόσωπα που γνώριζαν το παιδί, όπως ο δάσκαλός του, ο εργοδότης, ο άρχηγός του στην έξωσχολική ή εργασία κ.ο.κ. Για τους σκοπούς αυτούς τα μέλη του Συνεργείου έκαμαν, με τη συγκατάθεση των γονέων, επισκέψεις στο σπίτι τους, στο σχολείο όπου φοιτούσε ή φοίτησε το παιδί, στο κατάστημα όπου τυχόν εργαζόταν κ.ο.κ. Τέτοιες επισκέψεις έγιναν συνολικά 35 στο διάστημα της σχολικής χρονιάς που πέρασε.

Ο Σταθμός έστειλε και έντεκα γνωματεύσεις σε Έπηρεσίες και Όργανώσεις που είχαν παραπέμψει σ' αυτόν παιδιά για εξέταση.

Η ίδρυση του Σταθμού έγένισε ένα τεράστιο κενό στην οργάνωση της Προνοίας για το Παιδί. Είναι άξιος έπαινου ο Μορφωτικός Σύλλογος «Αθήναιον» για την αξιόλογη αυτή πρωτοβουλία του. Το ίδιο αξιέπαινο είναι και οι επιστήμονες που με τόσην αυταπάρνηση εργάστηκαν έως τώρα στο Σταθμό.

Επειδή οι ανάγκες της Παιδικής Προστασίας και της Παιδείας μας για ψυχοδιαγνωστική εργασία είναι μεγάλες, γι' αυτό ευχαρίστως σημειώνουμε την είδηση ότι το Έργο της Προνοίας έτοιμάζει νομοθέτημα, με το οποίο προβλέπεται η ίδρυση και λειτουργία κρατικών και ήμικρατικών (επιχορηγούμενων από το Κράτος) Συμβουλευτικών Σταθμών του τύπου τούτου στην πρωτεύουσα και στα μεγάλα έπαρχιακά μας κέντρα. Τα ιδρύματα αυτά πολύ θα βοηθήσουν την ελληνική οικογένεια και την ελληνική κοινωνία στην όρθη άγωγή των παιδιών.

Πληροφορούμε τους ενδιαφερομένους ότι έφέτος ο Σταθμός του «Αθήναιον» θα λειτουργήσει στην όδω Αμερικής 11 (Μέγαρο ΧΕΝ).

«ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

Χαρίτων Χ. Χαριτωνίδης (1875-1954).

Πολλά γράφτηκαν για τον «άδικον και πεπαιδευμένον άνδρα», για την έπιστημονική και άνεκτήμητη προσφορά του στον τομέα της κλασικής φιλολογίας, αλλά έλάχιστα αναφέρθηκαν για τον «άγαθόν διδάσκαλον», για τη σημαντικώτατη εκπαιδευτική δράση του στο Άρσάκειο.

Από το 1907 ως το 1926, κατά την άκμή δηλ. της ζωής του, ο Χαριτωνίδης έδιδασκε τα Άρχαία Έλληνικά στο Άρσάκειο. Το εκπαιδευτήριο που αποτελούσε τότε το κέντρο της γυναικείας μόρφωσης και λειτουργούσε μέσα στην καρδιά της Αθήνας. Γι' αυτό και άναστάσι μεσημέρι και βράδυ το ρυθμό της προαγωγής με τις πολλές έκατοντάδες από άμέριμνα και χρονομένα κορίτσια, που ξεχύνονταν από τις μεγάλες πόρτες του στις κεντρικές άρτηριες της Αθήνας.

Κι όμως άμέριμνα δεν ήταν όλα. Οι μα-

θήτριες, που είχαν την καλή τύχη να φοιτούν σε τμήματα που έδιδασκεν ο Χαριτωνίδης, δεν τους ήταν γραφό να γνωρίσουν την ήσυχα και την άναπαυση. Γιατί σύσσωμη ή ομάδα άναταράζονταν από τα χίλια-μύρια που υπέβαλλε, άποζητούσε, άναδίπλωνε μπροστά στα μάτια του νου και της καρδιάς ο άκούραστος, ο άδάμαστος καθηγητής τους. Ένώ στα παράλληλα τμήματα των διαφόρων τάξεων του Διδασκαλείου οι μαθήτριες, άκούοντας στο κάλεσμα του καθηγητού: «Πρόσελθε, μαθήτρια, σίν τω τετραδίω», προσέρχονταν στο μάθημα άνιδες, άσυγκίνητες από το ύψος και την όμορφιά των κειμένων, οι μαθήτριες του Χαριτωνίδη, έμπνεύμενες άπ. την άπαγγελία, την έξαρση της άνάληψης, τον παραλληλισμό με τα έργα της Νεοελληνικής και ξένης λογοτεχνίας, έφθαναν ως τη σύλληψη της βαθείας ουσίας του αιώνιου πνεύματος.

Άλυστο παράμενει ως σήμερα το πρόβλημα της ζωντανής, της επάξιας προς το περιεχόμενό τους διδασκαλίας των άρχαίων κειμένων. Το ζελάφρωμα της ουσίας από το βαρύ φόρτωμα του συντακτικού και την πίεση τη άρχαίας γραμματικής πιστεύεται σάν κάτι το άκατόρθωτο. Κι όμως ο Χαριτωνίδης με το «Συντακτικόν—Τό σκελετό του Συντακτικού» όπως έλεγε, με τη χρησιμοποίηση μόνο των άναρχαίων γραμματικών κανόνων, την άπλοποίηση και την πρακτικότητα στην έφαρμογή τους κατόρθωνεν ώστε ή τάξη να μήχρονотριβή, αλλά γοργά να φέρεται και βαθιά να μπαίνει στα μεγάλα νοήματα. Και μεγάλα νοήματα ήταν για κείνον τα νοήματα και των άρχαίων και των νέων. Και των δικών μας και των ξένων. Μεγάλη και της διατύπωσης και της τεχνολογίας ή ύπόθεση.

Το μάθημα του Χαριτωνίδη θα παραμείνει μοναδικό υπόδειγμα για τους καθηγητές των Έλληνικών στα σχολεία της Μέσης Παιδείας. Δεν ήταν μόνο ή βαθεία και άπέραντη γνώση του θέματος, ούτε ο ένθουσιασμός που κρατούσε αίχμαλωτισμένο το μαθητικό κοινό. Κατάπληξη προκαλούσε και ή αίσωνια άνανεύσιμη τεχνική του δασκάλου που κρατούσε τις μαθήτριες σε άσυγκράτητη άναμονή για τα όσα νέα και θανυστά τις περίμεναν την κάθε μέρα στο μάθημα των άρχαίων Έλληνικών τους.

Έτσι έμοιαζε με ιεροτελεστία το μάθημα του Χαριτωνίδη. Κι εκείνος, πραγματικός ήρωας, τότε παραλληλίζοντας π.χ. την ήρωική της άσπιδας του Κρυστάλλη με το κέντημα του μαντηλιού του Schiller, άποκάλυπτε χύσιμο της καμπάνας που έχει για την όμορφιά του λόγου τη σημασία που έχει για την όμορφιά των άρχαίων, βάλλοντας τις συνήσεις των άρχαίων στίχων, τή μουσικότητά τους με σύγχρονους δικούς μας και ξένους στίχους, όπως του Verlaine, του Edgar Poe «τά κουνούδια» κλπ. έμυθε τους άμύητους στα μυστήρια της αώνιας ποιητικής άγωνίας.

Ο χειρισμός κοινών σημείων από τους άρχαίους και τους νέους συγγραφείς, όπως π.χ. ή άναγνώριση του Όρέστη από την Ηλέκτρα στο Σοφοκλή και στον Έυριπίδη, του Όρέστη από την Ίριγένεια, του Έρωτόκριτου από την Άρετούσα, του Όδυσσέα από την Πηνελόπη κλπ., του ξενιτεμένου συζύγου από τη γυναίκα του στα δημοτικά μας τραγούδια, άνατάραζε τη μαθητική ομάδα, την έμυθε στην έννοια του διαφορισμού των θεμάτων άνάλογα με την ιδιοσυγκρασία του συγγραφέα, το σύνολο του έργου και των καιρών τα γυρίσματα.

Το δημοτικό μας τραγούδι κελάρυεν άζημιάτα δίπλα στις Όμηρικές όμορφιες, τα άθανά κοιμιάτα των τραγικών μας και οι έπαινοι για την όμορφιά της Άρετούσας πήγαιναν παράλληλα με το ίπποτικότατο «γυνούμαί σε άνασσα».

Το πρόβλημα των μεταφράσεων δεν υπήρχε για τον Χαριτωνίδη. Έλεύθερα και άνευδοίαστα χρησιμοποίησε την καλή μετάφραση. Ο Πάλλης ήταν συχνά βοηθός του για τη μετάδοση της Όμηρικής ποιήσης, γιατί, όπως έπρόβλεπε, μόνο ή δημοτική γλώσσα δεν έπρόδινε την όμορφιά της. Κι άς καυτηρίαζε το «Μενέλα και τη Δένια», άς κορόιδευε τον «Παρθένον» του Ψυχάρη.

Δεν άνεγόταν τις υπερβολές. Όμως όσα άνάδεναν έξω από το σχολείο και κρίνονταν άναρχαία για την κατάρτιση και ένημέρωση των μελλόντων δασκάλων έμπαιναν άνευδοίαστα και ολοζώντανα μέσα στην τάξη. Οι προσπάθειες του Δελμούζου και των γύρω του, της Δημοτικής γλώσσας ή άλήθεια και ή δύναμη από την πρώτη τάξη του Διδασκαλείου γίνονταν άντικείμενο μελέτης, μέσο για μόρφωση και κανόνες για τη δουλειά στο Δημοτικό σχολείο.

Θα έαφνισθούν ίσως από τα γραφόμενα τούτα όσος τον γνώρισαν μόνο ως έρευνήτη έπιστήμονα. Άλλά έδώ σκιαγραφείται με άλλο πρίσμα του «άδικου και πεπαιδευμένου ή μορφή» όπως τον γνώρισε στρατιά άνδρός. Τέτιος όπως τον γνώρισε στρατιά άνδρικήρη πρωτοπόρων και προοδευτικών μαθητριών, που όσες ζούνε κι όπου κι άν βρίσκονται άσβηστη κρατούν μέσα στη μνήμη τους την πνευματική όρεψη προς το δάσκαλο και όδηγό τους. Σίγουρα με συγκίνηση θα στρέψουν τους καιρούς αυτούς προς τα παρασμένα, θα φυλλομετρήσουν τα μαθητικά τους τετράδια, για να ξαναβρούν να XXX, την ύπογραφή του, και να ξαναβούν να φωνορρίξη, όπως και τότε, το μυστικό νόημα του προσητού, του «άγαθού διδασκάλου»: «Πάντα και παντού προς το καλό, προς την άρετή, το λογικό και το σωστό».

ΕΙΡΗΝΗ ΠΑΙΔΟΥΣΗ

Μιχ. Περάνθη: «Μεγάλη Έλληνική Ποιητική Άνθολογία». Άθήναι 1954. Τόμοι Α' και Β'.

Άνθολογίες της Νεοελληνικής Ποιήσεως

έχουν έκδοθει έως σήμερα πολλές. Αναφέρουμε μερικές άπ' αυτές: τον «Παρνασσό» του Π. Ματαράγκα (1880), την Άνθολογία του Δ. Ταγκόπουλου (1899), του Δ. Κοκκινάκη (1899), τη «Λύρα» του Ί. Πολέμη (1910), την Άνθολογία της «Ατλαντίδος» (1913), του Ί. Σιδέρη (1916), του περιοδ. «Πολιτισμός» (1922), του Κ. Φ. Σκόκου (1923), του Γ. Αδωνίτη (1924), του Μ. Σαλιβέρου (1927), του Κλ. Παράσχου-Ε. Λευκοπαρίδη (1931), του Ήρ. Αποστολίδη (α' έκδ. 1933, ε' έκδ. 1954), του Έ. Χρυσανθόπουλου (1937), του Α. Κεραμίδα (Νεοελληνική Όθησκευτική Άνθολογία» (1940), την Άνθολογία Μ. Χ. Οικονόμου (1952) κλπ.

Σ' αυτές προστίθεται έφέτος ή Άνθολογία του κ. Μιχ. Περάνθη. Έξεδόθησαν έως τώρα οι δύο τόμοι της και ύπολείπεται ο τρίτος. Ο Α' τόμος άποτελείται από 765 σελίδες και περιλαμβάνει τους παλαιότερους ποιητές της περιόδου 1900-1954. Αρχίζει από τον Παλαμά, τον όποιο μάς παρέχει στις σελίδες 17-87. Πολλές σελίδες άφιερώνει επίσης στον Σικελιανό (533-590), στον Καβάφη (351-390), στον Γρυπάρη (139-181), πράγμα που είναι φυσικό. Άνάλογα έκπροσωπούνται και άλλοι ποιητές, όπως ο Μαλακάσης, ο Παπαντωνίου, ο Μανβίλης, ο Πορφύρας κλπ. Με την εύκαιρία σημειώνουμε ότι κάποτε οι σελίδες παρέχονται από τον άνθολόγο άπειδωλα σε κάποιους μικρότερης σημασίας ποιητές, όπως π.χ. στον Σουρή (273-349). Έπίσης, άίσθητη είναι ή άπουσία κάποιων όνομάτων, και κάποτε άδικαιολόγητη ή παρουσία άλλων.

Στον Β' τόμο, που άπαρτίζεται από τον ίδιο αριθμό σελίδων, περιέχονται οι νεώτεροι ποιητές της περιόδου 1900-1954. Αρχίζει ο τόμος αυτός από τον Οδύνη, και προχωρεί στον Άθνα, στον Καρυωτάκη, στον Τέλλο Άγρα, στον Ί. Μ. Παναγιωτόπουλο, στον Σεφέρη. Η έπιλογή στον Β' τόμο είναι δυσκολότερη, γιατί ο άνθολόγος έχει να εκλέξει κάποτε άναμεσα σε ποιητές, που δεν τους έχει καθιερώσει ή κοινή άναγνώριση. Γι' αυτό και τα λάθη είναι σε κάποιες περιπτώσεις άναπόφευκτα. Ως τόσο, άντιμετώπισε ο κ. Περάνθη το ζήτημα με εύσυνειδησία και με άγαθή πρόθεση.

Η έπιμέλεια του κ. Περάνθη υπήρξε έπιμοχθη. Έπαινούμε πρώτα την εύστοχία που διακρίνει την κριτική τοποθέτηση των ποιητών από τον άνθολόγο, τα προσεγμένα βιογραφικά σημειώματα, τη φροντισμένη έργογραφία και βιβλιογραφία. Γνώμες προσωπικές του άνθολόγου και σταχυολογία χαρακτηριστικών άποσπασμάτων από κριτικές σελίδες άλλων που άσχολήθηκαν με τους διάφορους ποιητές, άπαρτίζουν ένα σύνολο πολύ καταποτιστικό.

Τα ποιήματα έχουν εκλεγεί κατά ένα μεγάλο ποσοστό με λεπτή αίσθηση. Ίδιως στους μεγάλους ποιητές, άποθησαυρίζονται πολλά από τα άξιώτερα τραγούδια τους. Μπορούσαν όμως να λείψουν και κάποια, όπως λ.χ. ή «Νεράιδα» του Παλαμά. Είχε τόσα άλλα ποιήματα από το έκτεταμένο, πολύτομο έργο του Παλαμά να

διαλέξει ο κ. Περάνθης. Και από τὸν Σικελιανὸ μποροῦσε νὰ λείψει ἡ «Ὠδὴ σ' ἕνα χαμένο ἔρωτα». Τὸ ποίημα αὐτὸ ἀνήκει στὴν ἐντελὴς πρώτη ἡλικία τοῦ Σικελιανοῦ, στὴν ἐποχὴ τῶν πρώτων σχεδιασμάτων του. Δημοσιεύθηκε στὸ περιοδικὸ «Παναθηναϊκὸ» στὰ 1903, ὅταν ὁ ποιητὴς ἦταν 19 χρόνων. Ἀφοῦ ὅμως μόλις 23 χρόνων ὁ Σικελιανὸς ἔγραψε τὸν «Ἀλαφροσκοκιωτὸν» (στὰ 1907), ἕνα ποίημα τόσο μετσὸ καὶ τόσο ολοκληρωμένο, νομίζω ὅτι εἶναι περιττὸ νὰ ἀνατρέχουμε στὰ λιγοστὰ προγενέστερα ποιήματά του, ὅταν μάλιστα τὸ ἔργο τοῦ Σικελιανοῦ ὕστερ' ἀπὸ τὸν «Ἀλαφροσκοκιωτὸν» εἶναι τόσο λαμπρὸ καὶ ἔχει φτάσει σὲ τέτοια τελειότητα—κι' ὅταν ἀκόμα οἱ σελίδες ποὺ διαθέτει στὴν Ἀνθολογία του γιὰ τὸν Σικελιανὸ ὁ κ. Περάνθης εἶναι περίπου 60. Ὁ κ. Περάνθης κάνει καὶ ἕνα λάθος, ποὺ πρέπει νὰ τὸ ἐπανορθώσει σὲ ἐπόμενη ἐκδόση τοῦ Α' τόμου: τὸ ποίημα αὐτὸ τὸ ἀναγράφει ὅτι ἀνήκει στὸν «Ἀλαφροσκοκιωτὸν». Γράψαμε ἀμέσως παραπάνω ποὺ προσηγορεύτηκε. Ὁ Σικελιανὸς δὲν τὸ ἀξίωσε νὰ ἰδεῖ τὸ φῶς σὲ καμμιὰ συλλογὴ ποιημάτων του, οὔτε στὸν «Λυρικὸ Βίον».

Εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ κ. Περάνθης—ἀνεξάρτητα ἀπὸ κάποιες λεπτομέρειες—κοπίασε πολὺ στὴν προσπάθειά του καὶ ἐπέτυχε κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος. Ὑπάρχουν ποιήματα ποιητῶν, τὰ ὁποῖα πρώτη φορὰ ἀνθολογοῦνται ὅπως πρέπει. Ἀξφνης, μόνο στὴν Ἀνθολογία τοῦ κ. Περάνθου βρίσκονται συγκεντρωμένα τὰ τρία ὁραϊότερα ποιήματα τοῦ Γρυπάρη, τὸ «Ἀπόβροχο», ὁ «Κισσός», οἱ «Ἑστιάδες». Ἡ ἐκλογὴ τῶν ποιημάτων τοῦ Καβάφη εἶναι ἄρτια. Πολλὰ ἄλλα ἀνάλογα παραδείγματα θὰ εἶχαμε ν' ἀναφέρουμε.

Ἀπὸ τὴν ἐργασία τοῦ κ. Περάνθου δὲν λείπει τὸ σύστημα, ἡ ἐπιμονή, ἡ τόλμη. Δὲν ζητάει νὰ ἐμφανίσει. Στὴν ἐκλογὴ του σημειώνει τὴν παρουσία τῆς ἡ διαθήκης τοῦ ἀντικειμενικοῦ, ἡ ὁποία δὲν ξεπέφτει σὲ ψυχρότητα, γιατί τὸ ξεκίνημά της δὲν παύει νὰ εἶναι ἡ θερμὴ καὶ ἡ συγκίνησή. Ὁ κ. Περάνθης φαίνεται ὅτι ἔχει ἐπίγνωση ἐνὸς βασικοῦ γνωρίσματος κάθε Ἀνθολογίας: ὅτι δηλαδὴ ἀποτείνεται στὸν λόγιον καὶ στὸν πληροφορημένο ἀναγνώστη, ἀλλὰ καὶ σ' ἕνα εὐρύτερο κοινόν, τὸ ὁποῖο θέλει νὰ τὸ πλησιάσει ὥστε τὸ δυνατόν περισσότερο, νὰ τὸ μὴσει στὴ σύγχρονη ποίηση τῆς χώρας του. Ὑστερ' ἀπὸ τοὺς τόμους Α' καὶ Β' τῆς Ἀνθολογίας θ' ἀκολουθήσει ὁ Γ' τόμος, ὁ ὁποῖος θὰ περιέχει τὴν ποίηση ἀπὸ τὸ Κρητικὸ θέατρο ἕως τὸ 1900. Ἐκεῖ θὰ ἔχει τὴ θέση του τὸ δημοτικὸ τραγούδι, ὁ Σολωμός, ὁ Κάλβος κλπ. Ὁ τρίτος αὐτὸς τόμος σὲ δεύτερη ἐκδόση τῆς Ἀνθολογίας πρέπει νὰ πάρει τὴ φυσικὴ χρονολογικὴ του σειρά: νὰ γίνῃ πρῶτος τόμος.

Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξάσουμε ὅτι στὴν «Ἑλληνικὴ Ποιητικὴ Ἀνθολογία» τοῦ κ. Περάνθου συνδυάζονται ὅλες οἱ τεχνολογικὲς καὶ ποιητικὲς σχολὲς ἀπὸ τὸ 1453-1954, δηλαδὴ ἡ ἑλληνικὴ ποίηση 5 ὁλόκληρων αἰώνων.

Ἀναγνώστης τῆς Ἀνθολογίας τοῦ κ. Περάνθου, διατρέχοντας τοὺς τρεῖς τόμους της, θὰ

ἔχει νὰ ἀντλήσει ἀπὸ πλούσιες πηγές, ποὺ εἶναι καθαρὰ ἑλληνικὲς, ὅπως τὸ δημοτικὸ τραγούδι, ἡ ἐπτανησιακὴ σχολή, ἡ νέα ἀθηναϊκὴ σχολὴ κλπ. Κάποια ποιητικὰ ρεύματα, ποὺ δὲν μποροῦσαν νὰ μὴν ἐκδηλωθοῦν καὶ στὴ νέα ἑλληνικὴ ποίηση,—μάλιστα ἦταν ἀπαραίτητο—ὅπως ὁ ρομαντισμός, ὁ νεοκλασικισμός, ὁ παρνασσισμός, ὁ συμβολισμός, ἀκόμα ὁ ὑπερρεαλισμός καὶ κάθε ἄλλη μορφή νέας ποιήσεως, θὰ τὰ συναντήσει ὁ ἀναγνώστης σὲ ποιήματα τῆς Ἀνθολογίας, τὰ ὁποῖα ἔχουν οἰκιοποιηθεῖ καὶ ἀπηχοῦν τὴς ἀναζητήσεως αὐτῆς, ἀλλὰ πολλὰς φορὲς τὴς ἔχουν φέρει σὲ ἑλληνικὴ κοίτη.

Ἡ Ἀνθολογία τοῦ κ. Μιχ. Περάνθου γιὰ τὰ πολλὰ προτερήματά της ἀξίζει τὸν ἔπαινον.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΕΥΔΗΣ

NEA BIBLIA

Λιλῆς Κ. Πεζοπούλου «Χαρούμενες Ὠρεές», «Μὲ τ' ἀηδόνι», «Στὸ δάσος». Ὠραϊότατα ἐκτυπωμένα καὶ μὲ πολλὴ καλαισθησία εἰκονογραφημένα (εἰκονογράφηση Ν. Δημητριάδη) ποιήματα γιὰ παιδιά.

Φωτεινῆς Θ. Τζωρτζάκη «Σχολικοὶ Συνεταιρισμοί». Ἀθήνα 1954, σελ. 47.

Εὐριπίδου «Βάκχαι»—Τρωάδες, ἀρχαῖο κείμενον, πλούσια εἰσαγωγή, μετάφραση καὶ σχόλια τοῦ κ. Πέτρου Σ. Σπανδωνίδου (στὴ σειρά «Ἀρχαῖοι Ἑλληνες Συγγραφεῖς» Ἰ. Ζαχαροπούλου), Ἀθήνα 1954.

Ἁγ. Θέρου (Σπ. Θεοδωροπούλου) «Τὸ Κλειδί τοῦ Καιροῦ» (ποιήματα). Ἀθήνα 1954.

Γ. Ι. Φουσάρα «Μορφὲς τῆς Νέας Λογοτεχνίας μας». Ἀθήνα 1952 (Βιβλιοθήκη «Ἐργατικῆς Ἑστίας»), σελ. 205.

Ἰω. Ν. Ξηροτύρη, Δ/ντοῦ τοῦ Πειραματικοῦ Σχολείου τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, «Φιλονικίες καὶ διαπληκτισμοὶ ἀδελφῶν» (ψυχολογικὴ καὶ παιδαγωγικὴ μελέτη), Θεσσαλονίκη 1954, σελ. 38.

Γρηγορίου Οἰκονομάκου, Διδάκτορος τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων, «Ὁ Χαρακτήρ» (ἀνατύπ. ἀπὸ τὸ περιοδ. «Σχολεῖο καὶ Ζωή»). Ἀθήνα 1954, σελ. 15.

Ἀλεξ. Χ. Ἀναστασιάδης, ἱατροῦ Β.Ν., «Φυσιοθεραπεία ἐν τῇ Ἱατρικῇ», Ἀθήνα 1952, σελ. 98.

Θεοδῶρου Εὐδῆ «Ἐκκλησιαστικὰ Ἐπιγράμματα» (Ἀνατύπ. ἀπὸ τὸ περιοδ. «Νέα Ἑστία»), Ἀθήνα 1954.

Μιχ. Περάνθης «Ἀμβρακία». Χρονογραφία μιᾶς πρωτεύουσας. (Ἱστορικὸ χρονικόν, λογοτεχνικὰ γραμμένο). Ἀθήνα 1954, σελ. 219.

Δαμιανοῦ Μ. Στρομπούλη «Ὁ Ὑῖος τῆς Ἐρήμου» (Βιογραφία Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου). Ἀθήνα 1954, σελ. 90.

Δαμιανοῦ Μ. Στρομπούλη «Ἡ Ἐκκλησία καὶ ὁ κόσμος». (Ἀνατ. ἀπὸ τὸ περιοδ. «Ἐκκλησία»). Ἀθήνα 1954, σελ. 37.

«ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

Ἡ ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

μοναδικὸ στὴν Ἑλλάδα ἐπιστημονικὸ παιδαγωγικὸ περιοδικόν, ἀντιπροσωπεύει ἐπὶ 8 ἤδη χρόνια τὴν προοδευτικὴ ἐκπαιδευτικὴ κίνηση στὴ χώρα μας.

Ἡ ΠΑΙΔΕΙΑ καὶ ΖΩΗ

δὲν εἶναι ἐμπορικὴ ἐπιχείρηση, οὔτε ἔχει πιά δεσμὸ μὲ κανέναν ἐκδοτικὸ Οἶκο. Ἐκδίδεται ἀπὸ μιὰ Ὀμάδα ἀνθρώπων ποὺ πιστεύουν ὅτι τὸ ἔθνος θὰ προκόψει, μόνον ὅταν ἀναμορφωθεῖ καὶ βρεῖ τὸ σωστὸ δρόμο τῆς ἡ παιδείας τοῦ λαοῦ μας. Εἶναι λοιπὸν προσπάθεια καθαρὰ ἰδεολογικὴ καὶ πατριωτικὴ.

Ἡ ΠΑΙΔΕΙΑ καὶ ΖΩΗ

γράφεται καὶ τυπώνεται μὲ προσωπικὲς θυσίες τοῦ ἐπιτελείου τῶν Συνεργατῶν της. Γι' αὐτὸ ἔχει τὸ θάρρος νὰ ἀπευθυνθεῖ πρὸς τοὺς Ἀναγνώστες της καὶ νὰ τοὺς παρακαλέσει νὰ συστήσουν τὸ περιοδικὸ στοὺς φίλους των καὶ νὰ βοηθήσουν στὴν πλατύτερη κυκλοφορία του.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

GILBERT HIGHET
Η ΤΕΧΝΗ ΝΑ ΔΙΔΑΣΚΗΣ

Μετάφραση: Εὐαγ. Πανέτσου

Τὸ χρήσιμότερο, τὸ πῶς συγχρονισμένο βιβλίο γιὰ κάθε ἀδιδάσκοντα).

Μερικὰ ἀπὸ τὰ περιεχόμενα :

Ο ΔΑΣΚΑΛΟΣ. Τὰ ἀγαθὰ τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ δασκάλου καὶ οἱ δυσκολίες του. Οἱ ἀρετὲς τοῦ καλοῦ δασκάλου (γνώση τῶν θεμάτων, ἀγάπη στὸ μάθημα, ἀγάπη στοὺς μαθητές). Οἱ ἱκανότητες τοῦ καλοῦ δασκάλου (μνήμη, δύναμη θελήσεως, καλωσύνη).

ΟΙ ΜΕΘΟΔΟΙ ΤΟΥ ΔΑΣΚΑΛΟΥ. Ἡ προπαρασκευή, τὸ σχέδιο, ἡ ἀνανέωση τοῦ ὕλικου, ἡ μετάδοση καὶ οἱ μέθοδοί της.

ΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ ΔΑΣΚΑΛΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΜΑΘΗΤΕΣ ΤΟΥΣ. Σοφιστές, Σωκράτης, Πλάτων, Ἀριστοτέλης, Ἀλέξανδρος, Ἰησοῦς. Οἱ δάσκαλοι τῆς Ἀναγεννήσεως, οἱ Ἰησοῦτις δάσκαλοι. Οἱ δάσκαλοι τοῦ δέκατου ἑνατοῦ αἰῶνα καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ εἰκοστοῦ. Οἱ πατέρες τῶν μεγάλων ἀνδρῶν.

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΣΤΗΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ. Πατέρες καὶ μητέρες. Οἱ σύζυγοι καὶ αἱ σύζυγοι. Οἱ γιατροί, οἱ ψυχίατροι, οἱ κληρικοί. Ἡ διαφύμιση, ἡ προπαγάνδα. Κομμουνιστικὴ ἐκπαίδευση τῶν αἰχμαλώτων. Συγγραφεῖς καὶ καλλιτέχνες.

Η ΤΕΧΝΗ ΝΑ ΔΙΔΑΣΚΗΣ

Εἶναι ἓνα βιβλίο χρήσιμο γιὰ κάθε ἐκπαιδευτικό,
γιὰ κάθε γονέα, γιὰ κάθε μορφωμένο ἄνθρωπο

— 000 —

Ι Κ Α Ρ Ο Σ

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ, Βουλῆς 4, Ἀθήναι